

T.C.

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ
KARLILIKLARININ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ
İLE İNCELENMESİ (2000-2010)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mehmet AKARÇAY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ

Hatay-2013

T.C.

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ
KARLILIKLARININ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ
İLE İNCELENMESİ (2000-2010)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mehmet AKARÇAY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ

Hatay-2013

ONAY

Mehmet AKARÇAY tarafından hazırlanan “**TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIKLARININ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ (2000-2010)**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oy çokluğu ile **İŞLETME ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

.../.../.....

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ (Tez Danışmanı - Başkan)	
(Üye)	
(Üye)	

Mehmet AKARÇAY tarafından hazırlanan “**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIKLARININ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ (2000-2010)**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Halil DEMİRER

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Teknolojik gelişmeler ekonomik anlamda ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkmasına ve ticaret hacimlerinin artmasına katkı sağlamakla beraber finansal krizlerin etkilerinin de bu küresel ortamda bulunan ülkelere hızla sirayet etmesine neden olmaktadır. Finansal krizlerin etkisinin belki de en fazla hissedildiği sektör ülkelerin bankacılık sektörü olmaktadır.

Bu çalışma 2001 ve 2008 finansal krizlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini tespit etmek için üç bölümde tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Tez çalışmamı hem ilgi duyduğum hem de güncel önemi olan bir konuda yapmam için, çalışmalarımın her aşamasında teşvik edici yaklaşımı ve akademik desteği ile yanımda olan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ'ye, akademik destekleri için Songül KAKILLI ACARAVCI ve Yrd. Doç.Dr. Şenkan ALDEMİR hocalarıma teşekkür ederim.

Hayatımın her anında olduğu gibi, tez çalışmalarım sürecinde de benden manevi desteklerini esirgemeyen sevgili babam Ahmet AKARÇAY'a, annem Hatun AKARÇAY'a ve biricik eşim ve hayat arkadaşım Nimet ÖZALP AKARÇAY'a teşekkür ederim.

Mehmet AKARÇAY

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIKLARININ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ (2000-2010)

Mehmet AKARÇAY

İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ

ÖZET

Bankacılık sektörü finansal sistemin en önemli unsurlarından biri olduğu için, bir ülkede bankacılık sektörünün sağlıklı işlemlerini etkileyen faktörlerin varlığı o ülkenin ekonomik istikrarını ve büyümesini de etkileyebilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de yaşanan 2001 krizi ile 2006 yılının ikinci yarısında ABD’de başlayan ve ülkemizde de 2008 yılında hissedilen krizin Türk bankacılık sektörünün karlılığını etkileyip etkilemediğinin tespit edilmesidir.

Bunun için, bankacılık sektörü 2000-2010 dönemi üçer aylık verileri eşbütünleşme analizine tabi tutulmuştur. Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler, Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler ve Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar oranları analize dâhil edilmiştir.

Analizde kullanılan değişkenlerin ekonomik kriz dönemlerinde Türk bankacılık sektörünün karlılığı üzerinde, diğer bir ifadeyle Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler üzerinde, etkisi olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerden Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler negatif, Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar ise Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Finansal Kriz, Türk Bankacılık Sektörü, Karlılık Analizi, Eş bütünleşme.

**INVESTIGATING PROFITABILITY OF TURKISH BANKING
SECTOR WITH TIME-SERIES ANALYSIS (2000-2010)**

HATAY

Master's Thesis, Mehmet AKARÇAY

Department of Business Administration, 2013

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ

ABSTRACT

Because of the fact that banking sector is one of the most important components of financial system, factors affecting banking sector's efficient service in a country can also affect economic growth and stabilization in that country. The main aim of this study is to reveal if both the crisis of 2001 which deeply affects financial sector and real sector in Turkey and the crisis which started in the second half of 2006 in USA and started in 2008 in Turkey have an effect on profitability of Turkish banking system.

To do this, Co-integration analysis was applied by using the data quarterly performed in between 2000-2010. Net Interest Income/Total Assets, Total Loan and Receivables/Total Assets and Non-Performing Loan/Total Loan Rate are included to the analysis.

The variables used in the analysis are seen that they have effects on profitability of Turkish banking system, that is, on Net Interest Income/Total Assets, at the economic crisis periods. Total Credit and Debts/Total Assets are negative, Non-Performing Loan/Total Loan and Debts has positive effect on Net Interest Income/Total Assets.

Key Words

Financial Crisis, Turkish Banking Sector, Profitability Analysis, Co-integration.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE FİNANSAL KRİZ KAVRAMI

1.1. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişim Süreci.....	3
1.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bankacılık Sektörü.....	3
1.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Bankacılık Sektörü.....	3
1.1.2.1. Ulusal Bankacılığın Geliştiği 1923-1932 Dönemi.....	4
1.1.2.2. Devletçilik ve Devlet Bankalarının Geliştiği Dönem (1933- 1944).....	5
1.1.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959).....	6
1.1.2.4. Planlı Dönem (1960-1980).....	7
1.1.2.5. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-1990)	8
1.1.2.6. Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi.....	9
(1990 - 2000).....	9

1.1.2.7. 2000 Yılı Sonrası Reel Bankacılık Dönemi	9
1.2. Finansal Kriz Kavramı ve Türleri	10
1.2.1. Finansal Kriz	10
1.2.2. Finansal Kriz Türleri	11
1.2.2.1. Para Krizleri	11
1.2.2.2. Bankacılık Krizleri	12
1.2.2.3. Dış Borç Krizleri	12
1.2.2.4. Sistematik Krizler.....	13
1.3. Finansal Krizlere Neden Olan Başlıca Faktörler.....	14
1.3.1. Aşırı Borçlanma	14
1.3.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri.....	15
1.3.3. Enflasyon.....	16
1.3.4. Döviz Kuru Politikası.....	16
1.4. Bankacılık Krizlerinin Finansal Etkileri	17
1.4.1. Mevduat Sahiplerinin Bankalara Hücumu, Varlıkların Elden	
Çıkarılması	17
1.4.2. Risksiz İşlemlere Yöneliş.....	18
1.4.3. Nakde Yöneliş	18

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN BAŞLICA EKONOMİK KRİZLER, NEDENLERİ VE ETKİLERİ

2.1. 1990 yılı sonrası Dünya'da Yaşanan Ekonomik Krizler.....	20
2.1.1. Meksika (Tekila) Krizi (1994-1995)	20
2.1.2. Asya Krizi (1997).....	22
2.1.3. Rusya Krizi (Ağustos 1998).....	23
2.1.4. Arjantin Krizi (2001).....	24
2.1.5. 2008 Mortgage Krizi	25
2.2. 1980 Sonrası Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizler	27
2.2.1. Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Bankerler Krizi.....	27

2.2.2. 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Bankacılık Sektörü, 5 Nisan	
Kararları ve 1994 Krizi	29
2.2.3. Kasım 2000 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri	31
2.2.4. 2001 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	33
2.2.5. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	35
2.3. 2001 ve 2008 Krizlerinde TMSF ve BDDK'nın Rolü	37
2.3.1. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı.....	
Kapsamında Alınan Tedbirler	39
2.3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	39
2.3.1.2. TMSF'ye Devredilen Bankaların Durumlarının	
Çözümlemesi.....	40
2.3.1.3. Özel Bankaların Finansal Yapılarının Güçlendirilmesi	41
2.3.1.4. Bankaların Düzenleme ve Denetleme Altyapısının.....	
İyileştirilmesi.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 VE 2008 KRİZLERİNİN BANKA KARLILIKLARINA ETKİLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARA YÖNELİK LİTERATÜR ÇALIŞMASI

3.1. Banka Karlılığına Dayalı Performansın Ölçülmesi Konusunda.....	
Yapılan Ulusal Ampirik Çalışmalar	44
3.2. Banka Karlılığına Dayalı Performansın Ölçülmesi Konusunda.....	
Yapılan Uluslararası Ampirik Çalışmalar	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIĞINA İLİŞKİN
EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ (2000-2010)**

4.1. Tezin Amacı ve Önemi	55
4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları.....	56
4.3. Model ve Veri Seti	56
4.4. Araştırmanın Yöntemi.....	57
4.4.1. Birim Kök Testleri	59
4.4.2. Eşbütünleşme Analizi.....	61
4.5. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması	62
4.5.1. Birim Kök Testi Sonuçları	62
4.5.2. Eşbütünleşme (Ko-Entegrasyon) Testi Sonuçları	63
4.6. Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	66
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
KAYNAKÇA	71

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar.....	47
Tablo 3.2: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar.....	52
Tablo 4.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları.....	56
Tablo 4.2: Analiz Kapsamındaki Değişkenler İçin ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	63
Tablo 4.3: Analiz Kapsamındaki Değişkenler İçin Philips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları.....	63
Tablo 4.4: Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları.....	64
Tablo 4.5: Otokorelasyon LM Testi Sonucu.....	64
Tablo 4.6: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	65
Tablo 4.7: Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Vektörü (Nihai Sonuç).....	66
Tablo 4.8: Beklenen Etkileşim ve Yapılan Analiz Eşleştirmesi.....	67
Tablo 4.9: Takipteki Krediler (Net)/Toplam Krediler ve Alacaklar.....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması.....	11
Şekil 2.1: Aralık 2007 ile Mart 2012 Arasındaki Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler.....	37

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik:4.1: Analizde Kullanılan Değişkenlerin Grafikselleştirilmesi.....	57
Grafik 4.2: Analiz Kapsamındaki Serilerin Mevsimsellikten Arındırılmış Hali.	58
Grafik 4.3: AR Karakteristik Polinomunun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu.....	65
Grafik 4.4: Sistemin Eş Bütünleşme Grafiği.....	66

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
API	Açık Piyasa İşlemleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	Uluslararası Ödemeler Dengesi
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
FED	Amerikan Merkez Bankası
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IFC	Uluslararası Finans Şirketi
IMF	Uluslararası Para Fonu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKBG	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	Türk Parası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YP	Yabancı Para

GİRİŞ

1980’li yıllarda finansal serbestleşme süreciyle birlikte ülkemizde sermaye hareketlerinin serbestleşmesi finans piyasasında bankaların yerini ve önemini artırmıştır. Ancak 1980’li yıllardan sonraki süreçte gerek ülkemizde gerekse dünya genelinde önemli finansal krizler yaşanmıştır. Genel olarak krizler kendi içlerinde değerlendirildiğinde her krizin anatomisi farklı olmakla birlikte, finansal sistem içerisinde krizden en fazla etkilenen kesim bankacılık sektörü olmuştur. 1980 yılından itibaren bakıldığında ülkemizde yaşanan krizlerin temelinde; reel faiz oranlarının artması, reel faiz oranlarındaki artışa bağlı olarak ücretlerde yaşanan düşüş ve her krizden sonra Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesi gibi faktörler bulunmaktadır.

2001 yılında yaşanan finansal kriz reel ve mali sektörü derinden etkilemiştir. Yaşanan krizle beraber faiz oranları artmış ve bir gecede onlarca banka batmış ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir. Bankaların birlikte diğer faaliyetlerine son vermeleriyle beraber, bankalarda mevduatları bulunan tasarruf sahiplerinin mevduatlarını bankalardan çekmesi bankaların likidite sıkıntısı yaşamasına neden olmuştur. 2001 finansal kriziyle beraber 23 bankanın yönetim ve denetim yetkileri TMSF’ye devredilmiştir. O dönemde TMSF’ye devredilen bankaların ülkemize maliyeti 60 Milyar Dolar olmuştur.

2001 krizinin faturası çok ağır olmakla birlikte devlet tarafından Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) aracılığıyla bankacılık ve finans sektörüne birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde, bankacılık sektörüne giriş ve bankacılık sektöründen çıkışlar kontrol altında tutulacak, bankaların denetimleri artırılacak, sermaye yapıları güçlendirilecek ve tasarruf sahiplerinin bankalara olan güven tekrar tesis edilecektir.

2006 yılının ikinci yarısında Amerika Birleşik Devleti’nde (ABD) başlayan ve finansal anlamda tüm dünyayı etkisi altına alan Mortgage kriziyle yeni bir finansal kriz yaşanmaya başlamıştır. Yüksek faizle ve düşük taksitlerle temin edilen bu krediyi kullananlar ilerleyen süreçte geri ödemede zorlanmışlar bankalar, kredi teminatı (güvencesi) oluşturan gayrimenkullere el koymuştur. Bankaların el koydukları gayrimenkullerin sayısı artınca ABD’de konut fiyatları düşmüş ve bu gayrimenkullerin fiyatları, bankaların kullandırmış oldukları kredi tutarlarını

karşılayamaz olmuştur. Dolayısıyla ABD'deki bankalarda, başta Lehman Brothers olmak üzere likidite krizi yaşanmış ve kapanma noktalarına gelmişlerdir.

Bu çalışmada, Türk bankacılık sektörünün karlılığında 2000-2010 yılları arasında yaşanan ekonomik krizlerin bankacılık sektörünün karlılığına etkileri araştırılmıştır. Çalışmanın ilk bölümde bankacılığın tarihçesi ve finansal kriz kavramlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde dünyada ve ülkemizde yaşanan ekonomik krizler ve nedenlerinden, üçüncü bölümde ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar özetlenmiş ve çalışmanın dördüncü bölümünde ise Türk bankacılık sektörünün karlılığını etkileyen içsel faktörler ekonometrik analiz uygulanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Türk bankacılık sektörüne ait 2000-2010 yılları arası 3 aylık veriler zaman serisi analizi yöntemi kullanılarak önce birim kök testi yapılarak seriler durağan hale getirilmiş, daha sonra eşbütünleşme analizi yapılarak nihai sonuca ulaşılmış ve elde edilen veriler ışığında mevcut yapı ve durum ortaya konularak sonuç bölümünde genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE

FİNANSAL KRİZ KAVRAMI

1.1. Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişim Süreci

Ülkemizde bankacılığın tarihçesini Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

1.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bankacılık Sektörü

Osmanlı Devleti'nde bankacılık sisteminin gelişmemesinin ve teşvik edilmemesinin nedeni Batı Avrupa'da yaşanan sanayileşme ve dışa açılma sürecini yaşayamamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarına kadar bankaya rastlamak mümkün değildir. Bankacılık işlemleri bankerler ve sarraflar tarafından yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde bankaya duyulan ihtiyacın nedeni Hazine'nin iç ve dış borçlanmasını kolaylaştırmaktır. Osmanlı Devleti'nde ilk banka, 1847 yılında sarraflar tarafından kurulan İstanbul Bankası'dır. Fakat, bankanın ödeme yeteneğini tehlikeye düşüren işlemlere girişmesi ve spekülasyon yapması, 1852 yılında kapanmasına neden olmuştur (Sağlam, 1976: 247).

Ardından 1856 yılında Osmanlı Bankası kurulmuştur. 1863 yılında tarımın finansmanını sağlamak amacıyla bugünkü Ziraat Bankası'nın temelini oluşturan Memleket Sandıkları kurulmuştur. Bu dönemde kurulan bankalar, Osmanlı Devleti ile yabancı sermaye arasında aracılık ederek, devlet harcamalarının gelirlerini aştığı bir dönemde dış borç alınmasını sağlamışlardır. Fakat bu dönemde yerli sermaye ile kurulan bankaların çoğunun ömrü fazla uzun sürmemiş ve kapanmak zorunda kalmışlardır. Bunun nedeni ise yerli sermaye ile kurulmuş bankaların güçlü yabancı sermayeli bankalarla rekabet edememesidir (Uyar, 2003: 95).

1.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Bankacılık Sektörü

Aslında ülkemizde Milli bankacılığın gelişimi Cumhuriyet ile birlikte başlamıştır. Cumhuriyet döneminden önce kurulan bankaların birçoğu yabancı bankalardan oluşmuştur. Bu yıllarda özel sektörün yeterli sermaye birikimine sahip olmaması da devlet teşvikini zorunlu hale getirmiştir. Devlet bir yandan kendi eliyle bankalar kurarken, diğer yandan özel şahısların da banka kurmalarını teşvik etmiştir.

İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maden Bankası (sonradan Sümerbank'a dönüştürülmüştür) ile Emlak ve Eytam Bankası (sonradan Emlak Bankası'na dönüştürülmüştür) bu dönemde kurulan bankalardır. T.C. Merkez Bankası'nın kuruluşu da bu dönemdedir. Ayrıca bu dönemde kurulan ve asıl amacı bulunduğu bölgenin tüccarlarına kredi vermek olan çok sayıda ve sadece tek şubeleri olan bankalar da faaliyet göstermişlerdir (Uyar, 2003: 95-96).

Türkiye'de cumhuriyet sonrası dönemde bankacılık sektörü incelenirken 1980 öncesi dönemdeki gelişmeler alt dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır. Gerçekte her alt dönemdeki bankacılık diğer alt dönemlere göre farklılık gösterse de, 1923-1980 arası dönemin 1980 sonrası dönemle karşılaştırıldığında bir bütün olduğu söylenebilir. 1980 sonrasında finansal sistemin yeni gelişmeye başladığı bu dönemde devletin, bankacılık etkinliklerine yoğun bir biçimde katıldıkları görülmektedir (TBB, Şubat 2012: 4).

Bu çalışmada, genel ayrıma uyularak 1923'ten günümüze kadar olan dönemde bankacılık sektörünün tarihsel gelişim süreci, 1923-1932 Ulusal Bankacılığın Geliştiği Dönem, 1933-1944 Devletçilik ve Devlet Bankalarının Geliştiği Dönem, 1945-1959 Özel Bankaların Geliştiği Dönem, 1960-1980 Planlı Dönem, 1980-1990 Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi, 1990-2000 Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi ve 2000 yılından günümüze kadar ki döneme ise 2000 yılı sonrası bankacılık sektörü olmak üzere 7 alt dönem olarak incelenmiştir.

1.1.2.1. Ulusal Bankacılığın Geliştiği 1923-1932 Dönemi

Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı iktisadi yapı, oldukça yıpranmış ve ekonominin büyük bir bölümü tarıma dayalı olarak faaliyet göstermekte idi. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarındaki iktisat politikaları, devralınan bu iktisadi ve sosyal yapının değiştirilmesine yönelik olmuştur. Cumhuriyet döneminde ekonominin alacağı yön ve biçim Şubat 1923 tarihinde, ülkede faaliyet gösteren tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesimlerinden delegelerin katılımıyla gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde temel nitelikleriyle belirlenmiştir. İzmir İktisat Kongresi'nde iktisadi gelişme için ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi gerekliliği tüm katılımcıların tamamı tarafından dile getirilmiştir. Bu çerçevede iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasında bankacılık kesiminin taşıdığı

önem vurgulanmış ve ulusal bankacılığın geliştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur (TBB, Şubat 2012: 5).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda ilk olarak 1925 yılında bir devlet bankası olan Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Banka, özel kesimi destekleyerek, özel kesim tarafından yeni kurulacak sanayi ve madencilik kuruluşlarına kredi sağlamak, özel kesimle ortaklık kurmak ve devlete ait sanayi kuruluşlarını geçici olarak işletmek ve zaman içinde bu kuruluşları özel kesime devretmek amacıyla kurulmuş ilk kalkınma bankasıdır. Banka, kamu kesiminin özel kesime kaynak aktarması sürecinin başlangıç düzenlemesi ya da kurumlaşması olarak görülebilir. Banka, kuruluş halinde devraldığı iştiraklerine mevcut kaynaklarının büyük bir kısmını bağlaması sonucu, sanayi ve madencilik alanında faaliyet gösteren işletmelere yeterli tutarda kredi yardımında bulunamamış, 1932 yılında bankanın yerini almak üzere Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Söz konusu kuruluşların da başarısız olması üzerine 1933 yılında bu kuruluşların yerine Sümerbank kurulmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2005: 46).

Ülkenin imar edilmesi ve buna bağlı olarak da konut kredisi verilmesi amacıyla 1927 yılında Emlak ve Eytam bankası kurulmuştur. Bankanın ismi, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adımlardan bir tanesi, 3 Ekim 1930 yılında Merkez Bankası'nın kurulmuş olmasıdır (Akgüç, 1989: 129).

Merkez Bankası kurma çalışmalarının 1920'li yılların ilk yarısında başlamış olmasına rağmen, 1930 yılına kadar kurulamamasının nedeni bu dönemde yaşanan ödemeler dengesi problemleri, çeşitli mali ve siyasi zorluklar ile karşı karşıya bulunulmasından kaynaklanmıştır (Akgüç, 1975: 18).

1.1.2.2. Devletçilik ve Devlet Bankalarının Geliştiği Dönem (1933-1944)

1930'larda yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen Büyük Depresyon'un da vermiş olduğu etkiyle ekonomide devletin daha etkin rol oynaması gerektiği kararına varılmış ve bu dönemde sanayileşmeyi hızlandırmak için Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) kurularak, devletin ekonomide özel sektörden daha öncelikli bir işleve sahip olması amaçlanmıştır. Özel girişimleri desteklemek amacıyla önceki dönemde kurulan bankaların yanında yeni devlet bankaları kurulmuş ve tüm devlet bankalarının temel amacı bu girişimlerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Kanuni düzenlemelerde önemli değişiklikler olmadığı halde, bu dönemde ekonomik

sorunlar nedeniyle yeni özel bankalar kurulmamış ve bunun yanında kapanan birçok banka olmuştur. Bu durum, finans sektöründe ağırlığın devlet bankalarına kaymasına neden olmuştur (Denizer, 1997: 6).

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizde kalkınmaya önem verilmiş ve kalkınma politikaları açısından değişikliğe gidilmiştir. 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımı ile beraber tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Keynesci görüşler hâkim olmuş ve 5 yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır. Devlet, kalkınma planları neticesinde özel sektörün mevcut sermayelerinin yetersiz olduğunu görmüş ve kalkınmayı hızlandırmak için devlet eliyle desteklenen Sümerbank, Etibank, Esnaf ve sanatkârın finansmanını sağlamak için Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve tarımın ve ticaretin finansmanını sağlamak için T.C. Ziraat Bankasını kurmuştur (Uyar, 2003: 96).

1933-1944 dönemleri arasında, birçok devlet bankası kurulmuştur. Özel yasalarla kurulan bu devlet bankaları ve kuruluş amaçları şunlardır: Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası daha sonra adı İller Bankası (1933), Etibank (1935), Türkiye Halk Bankası ve Denizbank (1938). Bunlardan Sümerbank, sınai kalkınmayı desteklemek, Türkiye Halk Bankası, küçük esnaf ve zanaatkârlara kredi sağlamak; İller Bankası, yerel yönetimleri kalkındırmak, şehir imar planlarını, su elektrik-havagazi kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin sağlanmasını orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek, Denizbank Türk ve yabancı limanlar arasında düzenli posta seferleri işletmek, şehir içi deniz nakliyat işlerini tekel halinde yapmak, çeşitli liman işlerini yürütmek amacıyla kurulmuştur (Parasız, 2000: 110).

1.1.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945–1959 yılları arasında ekonomide devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması almıştır. Bu durum bankacılık sektörüne de yansımış, özel bankacılık bu dönemde oldukça gelişmiştir. Bu dönemde nüfusun ve şehirleşmenin artmasıyla beraber üretim ve sanayileşme hız kazanmış, buna bağlı olarak da milli gelir yükselmiş ve bu durum ekonomide fon ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur (Babuşçu, 2003: 5).

II. Dünya Savaşından sonra ise özellikle bankacılığın geliştiği görülmektedir. 1945-1959 yılları arasında, aralarında Pamukbank, Akbank, Türkiye Garanti Bankası, Demirbank ve Yapı Kredi Bankasının da bulunduğu ve zamanın siyasi

iktidarlarının politik tercihi doğrultusunda 31 banka kurulmuştur. Bu dönemde faizler hükümet tarafından belirlenmektedir ve Merkez Bankası haricindeki bankalar dövize dayalı işlem yapamamaktadır. Bankalar dövize dayalı işlem yapmadıklarından, bankaların bugünkü gibi bilanço riski, kur riski, faiz riski gibi risklere maruz kalması ve sisteme büyük zararlar veren krizlerin ortaya çıkması söz konusu değildir (Uyar, 2003: 96-97).

1944-1960 yılları arasında özel sektör tarafından kurulan bankaların gelişmesi döneme damgasını vurmuştur. Anılan dönemde özel kanunlarla Denizcilik Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Türkiye Öğretmenler Bankası da kurulmuştur (TBB, 1992: 13-18).

1950'lerde ekonomide yaşanan serbestleşme ve özel bankacılık sektörünün gelişmesiyle beraber, bankacılık sektöründe yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu düşünülmüş ve düzenlemeler çerçevesinde 1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği kurulmuş ve faaliyete geçmiş, 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu çıkarılmıştır (Canbaş ve Doğukanlı, 2001: 188).

1.1.2.4. Planlı Dönem (1960-1980)

Planlı dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Bankaların mevduat ve banka kredilerine uygulayacağı faiz oranları, komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş ve bankaların temel işlevi olarak kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde yeni yabancı bankaların ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir (Özcan, 2007: 12).

1960'larda planlı döneme geçişle beraber Beş Yıllık Planlar kapsamında çeşitli sektörleri desteklemek amacıyla yatırım ve kalkınma bankaları kurulmuştur. Bu bankalara örnek olarak 1960 yılında kurulan Turizm Bankası, 1963 yılında kurulan Sınâî Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 yılında kurulan Devlet Yatırım Bankası, 1976 yılında kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası gösterilebilir. Bu dönemde kurulan bankaların özel yasaları bulunmaktadır. Fakat kendilerine ait kanunlarında açıkça belirtilmeyen hallerde ise Bankacılık Kanunu'na tabi tutulmakta idiler. Bu bankaların denetimlerini ise, kendi özel kanunlarının el verdiği ölçüde Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yapılmaktadır (Bakdur, 2003: 11).

Kısacası, planlı dönemle birlikte, ticari bankaların kuruluşu sınırlanmış, yerel bankalar azalmış bununla beraber ihtisas bankacılığı ön plana çıkmış, çok şubeli büyük ölçekli bankalar kurularak holding bankacılığı yaygınlaşmıştır. Holding bankacılığının gelişmesinde 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun "Bankaların en az %25 sermayesine sahip buldukları iştiraklerine açacakları kredi oranında üst sınırı" kaldıran 38. maddesi ile özel kesime sağlanan teşvikler, holdinglere tanınan vergi avantajları ve kamuoyunda itibar kazanma gibi nedenlerin etkili olduğu ifade edilmektedir (Ziadinova, 2005: 10).

1.1.2.5. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-1990)

Türkiye'de, 1980'li yıllara gelindiğinde atılan en önemli adımlardan biri, piyasa mekanizmasının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için gerekli altyapının oluşturulması olmuştur. Bu sayede finansal sektörde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan fiyatların piyasalar tarafından belirlenmesi sağlanmış ve bankacılık sektöründe bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesine yönelik uluslararası standartlara uyum yönünde düzenlemelere gidilmiştir. Kısacası, özel sektörün finansal kurumlara yatırım yapılmasını sağlamak için elverişli bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır (Bakdur, 2003: 12).

1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmuştur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında faaliyete geçmiştir (Özcan, 2007: 13).

1980 yılı sonrasında yapılan düzenlemeler ile beraber ekonomideki ve finansal piyasalardaki gelişmeler, bankaların yapısını değiştirmiştir. 1980 sonrası yapılan düzenlemeler ile birlikte dış ticaret artmış, İMKB ve Merkez Bankası nezdinde Bankalararası TL ve döviz piyasaları kurulmuş, açık piyasa işlemleri başlamış, bankaların menkul kıymet işlemlerine, fon yönetimi ve döviz işlemlerine ağırlık vermiş ve finansal anlamda gelişme kaydetmişlerdir. Buna ek olarak bankalar bu konularda gelişme kaydetmek ve piyasada pay sahibi olmak için otomasyon yatırımları yapmıştır. Bu bağlamda bankalar, bilgisayarlaşma ve ATM ağı kurma, fon yönetimi birimleri önemli adımlar atmışlardır (Ziadinova, 2005: 11).

1.1.2.6. Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi

(1990 - 2000)

1980'li yıllarda uygulamaya konulan reform niteliğindeki yapısal değişiklikler bankacılık sektörünün ve mali sektörün gelişmesini ve büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Bu düzenlemelerdeki amaç, temel olarak bankacılık sisteminin daha verimli çalışması ve bankacılıkta rekabetin teşvik edilmesi yönünde olmuştur. Finansal serbestleşmeyle beraber, faiz oranları ve döviz kurları serbest bırakılmış, bankacılık sistemine yeni girişlere olanak tanınmış ve yabancı bankaların Türkiye'ye gelmesi ya da şube açması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Bakdur, 2003: 12).

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonra bankalar ellerindeki fonları, geri dönüşleri riskli olan krediler yerine, reel getirisi daha yüksek ve risksiz olan kamu kesimi borçlanma kâğıtlarına yönlendirmişlerdir. Kredilerin faiz oranları da alternatif kullanım alanlarındaki yüksek getirileri telafi edecek biçimde oldukça yüksek düzeyde oluşmuştur. Bu durum bankaların aracılık işlevinden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bankalar, yurt dışı kaynaklardan döviz cinsinden borçlanarak elde ettikleri kaynaklarını, TL üzerinden getiri sağlayan finansal araçlara yatırmakta ya da TL kredi vermişlerdir. Bu durum bankaların döviz varlıkları ile döviz yükümlülükleri arasındaki farkın artması, başka bir ifadeyle açık pozisyonla çalışmaları anlamına gelmektedir (Köne, 2003: 240).

1990'lı yıllarda Türk bankacılık sektöründe yaşanan en dikkat çekici özelliklerinden bir tanesi olarak da, banka sayısı, şube sayısı, istihdam ve sektördeki toplam varlıklarda görülen önemli artışlar olduğu belirlenmiştir. 1990'lı yıllarda ekonomik performans kötüleşmiş, büyüme istikrarsız bir seyir izlemiştir. Enflasyon oranının yüksek düzeyde seyretmesi, finansal sistemde çok olumsuz etkiler yaratarak işlem hacminin suni olarak artmasına neden olmuş ve aracılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü enflasyonist ortamda finansal kuruluşlar tarafından sağlıklı kaynaklar yaratılamamış ve bu kaynaklar etkin olarak dağıtılamamıştır (Kalkan, 2007: 60).

1.1.2.7. 2000 Yılı Sonrası Reel Bankacılık Dönemi

Türk bankacılık sektörünün piyasa yapısı, son 10 yılda yaşanan temel gelişmeler çerçevesinde değişikliğe uğramıştır. Bankacılık sektörün, 2000 yılı öncesinde makro ekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı ve çok sayıda küçük ölçekli

bankanın var olduğu bir yapıya sahip iken, sektörde yaşanan kurumsal yönetim zayıflığı ve risk yönetim ilkelerine uyulmaması gibi nedenlerle yapısal sorunlar yaşamış ve meydana gelen 2000-2001 krizlerinden derin biçimde etkilenmesi söz konusu olmuştur. Yaşanan krizlerle birlikte çok sayıda banka sistem dışına çıkmak zorunda kalmış, uygulanan yeniden yapılandırma sürecinde sektörün piyasa yapısı önemli ölçüde etkilenmiştir. Yaşanan finansal krizle birlikte, sektörde faaliyet gösteren banka sayısı ve bankaların farklı piyasalardaki görelî payları da değişmiştir. Bununla beraber, 2001 krizinden sonraki 2002-2007 yılları arasında bankacılık sektöründe görülen yüksek performanslı büyüme dönemi dikkat çekicidir. Bu dönemde, finansal istikrarın güçlenmesi ve sistemin sağlıklı yapıya kavuşmasıyla sektör kendi dinamikleri çerçevesinde gelişmeye devam etmiş ve piyasa yapısında keskin olmaktan ziyade ılımlı değişimler gerçekleşmiştir. 2008-2009 yılları arasında ortaya çıkan küresel kriz ortamı sektörde piyasa yapısı açısından eser miktarda gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Buna ilaveten, piyasalar spesifik olarak incelendiğinde; toplam aktifler ve kredilerde yoğunlaşma olmayan ve güçlü rekabetin mevcut olduğu bir pazar yapısını görmek mümkündür. Menkul değerler portföyü ise ılımlı derecede yoğunlaşmanın gözlemlendiği bir kalem olmaya 2009 yılında da devam etmiştir. (BDDK, Aralık 2009: 1-89).

1.2. Finansal Kriz Kavramı ve Türleri

Finansal krizin kavramsal açıklaması ve finansal kriz türleri aşağıda açıklanmıştır.

1.2.1. Finansal Kriz

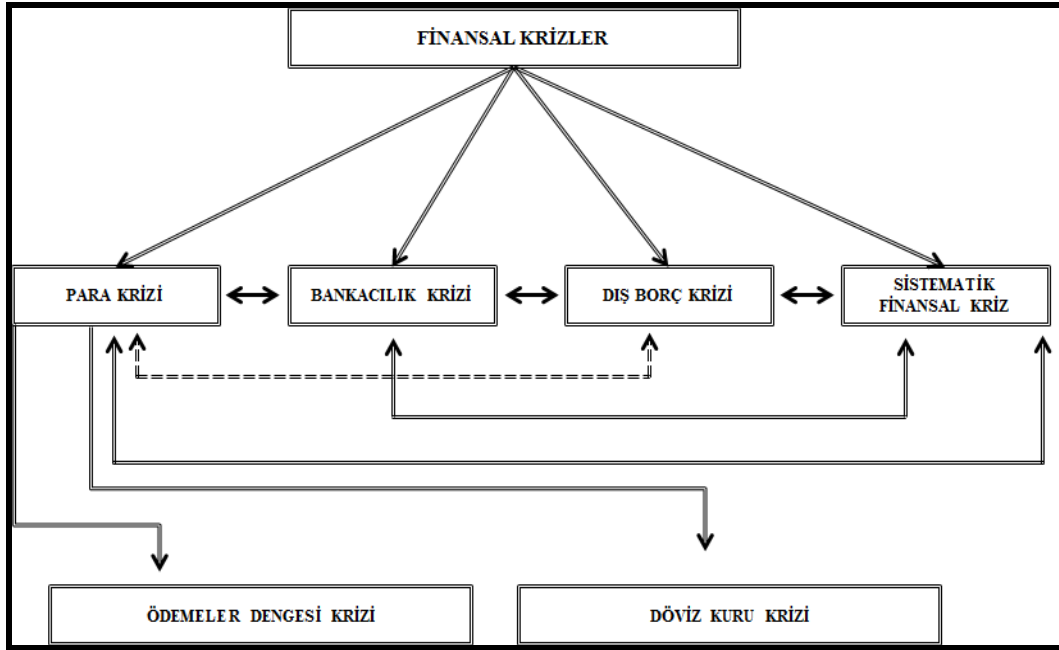
Kriz, sosyal bilimler alanında çoğu kez “buhran” ve “bunalım” kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bir ülkede politik veya ekonomik nedenlerle ortaya çıkan ve ülkenin ekonomik yapısını temelden sarsan olaylardır.

Finansal kriz; “Ekonomide aniden ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan finansal olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması” anlamına gelir (Aktan ve Şen, 2001: 1226). Başka bir tanımlamaya göre finansal kriz; ”Genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasalarındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar” olarak ifade edilmektedir (Kibritçioğlu, 2001: 175).

1.2.2. Finansal Kriz Türleri

Finansal krizler kategorik olarak sınıflandırıldığında, ana hatlarıyla; para krizleri, bankacılık krizleri, borçlanma krizleri ve sistematik krizler olarak gruplandırılabilir.

Şekil 1.1: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Sarpkaya, 2009: 20

1.2.2.1. Para Krizleri

İlk defa 1979 yılında Krugman tarafından ortaya konulan ve daha sonra 1984 yılında Flood ve Garber tarafından ele alınan modellerde devletler sabit döviz kuruyla tutarlı olmayan mali ve parasal politikalar yürütmelerine bağlı olarak ödemeler dengesinde bir takım sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, spekülörler, Merkez Bankası'nın döviz kuru paritesini sürdüremeyeceğinin farkına varmakta ve bunun sonucu olarak da paraya spekülatif saldırılar olmaktadır (Chowdhry ve Goyal, 2000: 136).

Sabit kur sisteminin uygulandığı bir ekonomide, piyasada getiri elde etmek amacıyla alım satım yapan iktisadi karar birimlerinin diğer bir ifadeyle piyasa oyuncularının ani bir şekilde ellerindeki ulusal varlıklarını yabancı varlıklara çevirmeleri ve Merkez Bankası'nın rezervlerini devreye sokması, rezervlerde düşüşe neden olmakta ve bunun neticesinde oluşan kriz de döviz krizi olarak tanımlanmaktadır. Döviz krizlerinin çıkış nedenleri farklı olsa da hepsinin ortak

noktası sabit kur sisteminin uygulandığı ekonomilerde yaşanmaları olmuştur (Kansu, 2006: 62).

1.2.2.2. Bankacılık Krizleri

Ülkemizde ve dünyada yaşanan bankacılık krizleri finansal yapıyı bozmakta ve bunun sonucunda bankacılık sektörünün sağlıklı bir şekilde çalışmasını engellemektedir. Finansal krizlerin yaşandığı ülkelerde yatırımlar azalır ve sermayenin yurt dışına kaçıışı hızlanır. Bankacılık sektörü yaşanan krizlerden en çok etkilenen sektör olmakla birlikte kriz dönemlerinde bazı risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan krizlere neden olarak sektörün kalitesi, makro ekonomik istikrarsızlıklar ve döviz kuru rejimleri sayılabilir (Altıntaş, 2004: 39-61).

Ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya tasarruf sahiplerinin vadesiz mevduatlardaki ani para çıkışlarını karşılayamamaları sonucunda likidite sıkıntısına düşmeleri ve buna bağlı olarak da iflas etmeleri durumunu ifade eder. Bankacılık krizleri, fiili veya potansiyel banka mevduat çekilmeleri neticesinde; bankaların yükümlülüklerini ertelemeleri veya hükümetin büyük ölçekli finansal destekler sağlamak suretiyle bunu önlemeye zorlamasının teşvik ettiği banka iflasları olduğunda ortaya çıkar. Bankacılık krizleri para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşırlar (IMF, 2002: 6).

Bankacılık krizleri, 1950'ler ve 1960'larda fazla yaygın değildir. Bunun en önemli nedenleri arasında sermaye işlemleri üzerindeki kontroller ve diğer finansal kısıtlamalar gelmektedir. Fakat 1970'lerden sonra para krizleri ardı ardına yaşanmaya başlamıştır. 1970'lerden 1990'lara kadar ki dönemde yapılan araştırmaların sonuçları, 1970-1985 arasında daha çok para krizlerinin olduğunu, 1980'lerin ortalarından itibaren de bankacılık krizlerinin arttığını göstermektedir (Yay, 2001: 1237).

1.2.2.3. Dış Borç Krizleri

Bir ülkenin kamu ve/veya özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumunu ifade etmektedir. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle dış borç krizleri, dış borçlarını düzenli olarak

ödemekte olan bir ülkenin borcunun anapara ve faizlerini ödeyemeyeceğini ilan etmesi durumu olarak da tanımlanabilir (Sachs, 1998: 244)

Borçlanan taraf borçlarını ödeyemediğinde veya borç vericiler tarafından borçların ödenmeme olasılığı olduğu düşünülerek borçlanıcılara yeni krediler vermeyip mevcut kredileri geri almaya çalıştıklarında, borç krizleri ortaya çıkar. Bu krizler özel sektör veya kamu sektörü borcundan kaynaklanabilir. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları, yabancı sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilir (IMF, 2002: 6).

Likidite krizi yaşayan bir ülkenin, tüm yükümlülüklerinde yaşanabileceği gibi, dış borç geri ödeme yükümlülüklerinde de aksamalar olabilir. Bu durum, likidite krizleri ile dış borç krizleri arasındaki tek, gerçek ve bilinen bir ilişkiyi ifade etmektedir. Dış borç krizlerini, likidite krizlerinden ayıran pek çok unsur bulunmaktadır. Bir dış borç krizi, dış borç geri ödeme, miktar ya da vadelerindeki yükümlülüklerini tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getirmeyeceği ya da getiremeyeceği beyanı ile başlamış kabul edilmektedir. Dış borç krizlerinin en önemli özelliği krizlerin sürekli değil geçici ve bir döneme ait olmasıdır. Ayrıca, tek bir ülkedeki likidite krizi bile tüm dünya finansal sistemine önemli derecede olumsuz etkide bulunurken, dış borç krizine düşen bir ülkenin olumsuz etkileri yalnızca alacaklı taraf veya taraflarla sınırlı kalmaktadır. Bu durum, aksayan ödemenin miktarı önemli derecede büyük olsa da geçerlidir (Çalışkan, 2003: 226).

1.2.2.4. Sistemik Krizler

Sistemik riskler, bir ülkede yaşanan politik, sosyal ve ekonomik olaylara bağlı olarak ortaya çıkan ve kontrol edilemeyen bir başka deyişle önlenemeyen risklerdir.

Sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve finansal sistemin, varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir çok biçimde tanımlanmaktadır (Marshall, 1998:13). Potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade etmektedir ve ekonomik, sosyal ve politik yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır (Delice, 2003: 62).

Sistemik banka krizi, mali piyasalarda faaliyet gösteren ve bir ya da birkaç bankanın iflasıyla başlayan ve finansal sistemi ve ödemeler sistemini olumsuz

etkileyen, hatta sistemin işleyişini durdurarak piyasaların işleyişinde pürüzler meydana getiren krizler olarak tanımlanabilir. Sistemik krizlerin meydana gelmesinin temel nedeni; ülkede, istikrara kavuşturulamayan makroekonomik yapı, denetim ve gözetimden uzak bir bankacılık sektörünün varlığı ve yasal düzenlemelerin yetersizliği olarak sayılabilir (Erdönmez, 2001: 5).

Bir ekonomide bankaların iflas etmeleri diğer işletmelerin iflasına bakarak ülke ekonomisinde daha derin etki yaratabilir. Bunun en büyük nedeni, kredi ilişkisinde tarafların yani krediyi veren bankalar, krediye ihtiyacı olan kişi ya da kurumlar ve bankalarda tasarruflarını değerlendirmek isteyen mevduat sahipleri olumsuz etkilenmektedir. Bankaların kullandıkları kredilerin geri ödenmemesi ya da kredi alanlardan borçların istenmesi, piyasada likidite ile ilgili bir sorun olduğu izlenimi verir ve mevduat sahipleri sadece o bankalardan değil yapısı son derece sağlam olan bankalardan da paraların çekilmesine neden olabilmektedir. Bu durum, bankacılık sisteminin kırılganlığını artırır. Buna bağlı olarak da sistemik risk ortaya çıkar. Bankaların iflas etmeleri diğer bankaların kredi akımlarını etkiler ve ekonomik yapıya ciddi anlamda zararlar verir (Erdönmez, 2001: 6).

1.3. Finansal Krizlere Neden Olan Başlıca Faktörler

Finansal krizlerin ortaya çıkma nedenleri; aşırı borçlanma, uluslar arası sermaye hareketleri, enflasyon ve döviz kuru politikası olarak özetlenmiştir.

1.3.1. Aşırı Borçlanma

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan kamu harcamalarına dayalı genişletici maliye politikaları, finansal krizin en önemli nedenlerinden birisidir. Kamu kesiminde ortaya çıkan aşırı borçlanma isteği, gelişmekte olan ülkelere yatırım yapan kişi ve kurumlar için geleceğe yönelik belirsizlik riskini artırmaktadır (Arıcan, 2002: 25).

Aşırı borçlanma ile ülkeler borçlarını ödeyebilmek için yeniden borçlanmak zorunda kalmakta ve borcunu borçla ödemek gibi kısır bir döngü içerisine girmektedirler. Bu sürecin sonunda faiz yükü hızla artmakta, bu durum bütçe giderlerinin karşılanamayacak boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bununla beraber sürekli olarak artan kamu harcamalarının finansmanını sağlamak için alınan borçlar ve bu borçlarla sağlanan fonların verimli yatırımlarda değil de gününbirlik düşüncelerle kullanılması ülkeleri borç kısır döngüsüne sokarak, borcun her

devredişinde faizlerin bir kısmının borç stokuna eklenmesi sonucunu ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2006: 5).

Finansal krizlerin getirmiş olduğu olumsuzluklar ülkeler için borç yönetimini zorunlu haline getirmektedir. Borçlanma ile teknolojik altyapılarını geliştirmek isteyen ülkeler, borçlanmanın olumsuz etkilerinden korunmak için risk faktörlerini ölçebilecek profesyonel kadroları istihdam ederek ve teknolojik donanımına sahip uzmanlaşmış birimler kurarak borç yönetiminde başarılı olmayı hedeflemektedirler (Ateş, 2002: 2).

Kriz dönemlerinde etkin borç yönetimi olmak koşuluyla borçlanmanın, etkili bir politika aracı olduğu kabul edilmektedir. Kriz dönemlerinde borç yönetimi, iyi bir kriz önleme aracı olmuştur. Fakat günümüzde borçlanmanın krizi önlemedeki olumlu etkilerinden daha çok onun krizi tetikleyen yönü üzerinde durulmaktadır. Örneğin, Latin Amerika, Güney Asya ve Rusya'da yaşanan krizlerin sonucunda ülkelerin borç stokları artış göstermiş ve buna bağlı olarak da borçlanma sadece bu borçların çevrilebilmesi için gündeme getirilmiştir (Meriç, 2003: 13).

1.3.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Sermaye girişlerinin yoğun yaşandığı ülkelerde para arzının artmasıyla birlikte bankacılık sektörü büyüme gösterecek ve buna bağlı olarak bankaların kredi hacimleri ve mevduatları artacaktır. Sermaye hareketleriyle artan likidite sayesinde bankaların mevduat kaynakları çoğalacak, fakat artan kaynağın yarattığı rahatlıkla bankalar, kredi talep eden müşterilerinin seçiminde seçici olmaktan uzaklaşabileceklerdir. Bu durumda bankaların geri dönmeyen kredi oranları artacaktır. Tersine bir durumda sermaye girişlerinin sekteye uğraması, hatta ülkeye olan güvenin kaybolması sonucu ülkeden beklenmedik şekilde sermaye çıkışları olması bankacılık sektörü üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Bankalardan ani mevduat çıkışları yaşanacak ve bu durum bankaları zor durumda bırakacak, hatta bankaların iflasına dahi neden olacaktır (Uyar, 2003: 54).

Sermaye hareketleri doğrudan yatırım ve portföy yatırımı olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Doğrudan yabancı yatırım, sabit sermaye yatırımı adıyla, sermayenin kaynak ülkeden yatırıma ev sahipliği yapacak ülkedeki şirket hisselerinin uluslararası yatırımcılar tarafından en az % 10'unun alınması şeklinde kendini gösterir. Doğrudan yabancı yatırımların dışında ortaya çıkan ve tahvil ya da hisse senedine doğrudan yatırım şeklinde gerçekleşmeyen, mobilitesi oldukça yüksek

olan yatırımlar ise portföy yatırımı içerisinde yer alır ve uluslararası hukuk ve ilgili ülke hukuku çerçevesinde örgütlenmiş piyasalarda işlem görürler. Bununla birlikte, IMF, opsiyonlar gibi türev ürünleri dolaylı yatırımlar grubuna dâhil etmektedir (Aktaş ve İşeri, 2005: 1).

1.3.3. Enflasyon

Güçlü bir para birimine sahip olmayan ekonomilerde enflasyon ortaya çıkabilir. Enflasyon ekonominin temel değişkenlerine zarar vererek geriye dönük bekleşleri güçlendirmekte, ekonomiyi enflasyon sarmalına sokarak enflasyonun giderek kronik hale gelmesine neden olmaktadır (Çağlar, 2003: 149).

Enflasyonist ortamda, birçok sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de maliyet yönetimi ikinci planda kalabilmekte, karlılık; sektörde faaliyet gösteren işletmeler için temel amaç haline gelmektedir. Bankacılık sektöründe maliyet yönteminin ön plana çıkmasının nedeni ise enflasyon ve buna bağlı olarak faiz marjlarındaki azalmalardır. Maliyet yönetiminin artan önemi ile birlikte ölçek ekonomileri değer kazanmakta, buna bağlı olarak sektörde birleşmeler, uluslararası ortak arama çabaları da beklenen bir durum olarak öne çıkmaktadır. Düşük enflasyon ve faiz ortamında bankacılık sektörüne yapılacak önemli uyarılardan biri, faiz gelir ve giderleri arasındaki farkın azalmasından dolayı bankaların karlılığının düşüş yaşayacağı, bankaların karlarını korumak ve artırmak amacıyla daha fazla risk alınmasına yönelik atılabilecek adımlar konusundadır. Bu çerçevede, risk alma konusunda bankaların tutucu davranmaları, daha fazla risk almak isteyen bankaların ise sermayelerini güçlendirmeleri gereği üzerinde durulmaktadır (Karacabey, 2004: 61).

1.3.4. Döviz Kuru Politikası

Finansal krizler ile döviz kurlarında ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklar arasında yakın bir ilişki vardır. Döviz kurunun gerçek değerinin altında baskıda tutulması veya sabitlenmesi finansal sektörü krizlere karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Bununla birlikte krizlerden korunma mekanizmalarından birisi olan Merkez Bankası'nın, başvurulacak son borç mercii işlevini yerine getirmesi ve döviz kurunun baskı altında tutulması, bankaların açık pozisyonlarının arttırmasını teşvik edici bir unsur oluşturacak ve bu gelişmelere paralel olarak da finansal kurumların döviz risklerini arttırmalarına neden olacaktır. Böyle bir politika, gelişmekte olan

lkelerde enflasyonist bir ortamın da etkisi ile finans kurumların dışında faaliyet gösteren işletmelerin borç portföylerinde döviz borçlarının önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak uygulanan politika sonucunda döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki etkileşim mekanizması güçlenmektedir (Duman, 2002: 46).

1.4. Bankacılık Krizlerinin Finansal Etkileri

Ülkemizde ve dünyada yaşanan küresel krizlerinin sonucunda tasarruf sahipleri bankalarda bulunan mevduatlarını ya geri ekerler ya da kamu bankalarına yatırmayı tercih ederler. Aynı zamanda tasarruf sahipleri ve yatırımcılar kriz dönemlerinde risksiz işlemlere yönelirler ya da ellerinde nakit bulundurmamayı riski yüksek yatırımlara tercih ederler.

1.4.1. Mevduat Sahiplerinin Bankalara Hücumu, Varlıkların Elden ıkarılması

Kriz dönemlerinde mevduat sahipleri mevduatlarının tamamı için sigorta olmaması nedeniyle yani TMSF tarafından mevduat sahibinin mevcut tasarrufunun tamamı için garanti vermeyerek sadece belli bir miktarı için garanti vermesi mevduat sahiplerini kriz dönemlerinde bankalardan paralarını çekerek farklı arayış içerisine girmelerine neden olur. Bu durumda bankalar mevduat sahibi müşterilerinin paralarını ödeyebilmek için ellerindeki nakitleri ile mevduat sahiplerinin paralarını verip, ödeyemedikleri müşterileri için de likiditesi yüksek varlıklarını satmak zorunda kalabilirler. Ellerinde nakit parası bulunmayan bankaların, asıl görevi kredi vermek olan işlevini yürütemez duruma getirebilir ve bu durumda bankaları kapanma noktasına kadar sürükleyebilir.

Mevduat üzerinde sigortanın olmayışı veya sigortalı kısmın düşük miktarda olması tasarruf sahiplerinin bankaların rezervlerinin mevduat taleplerini karşılayamayacağını düşünmelerine neden olabilir. Geç kalma nedeniyle paralarını ekemeyecekleri korkusuna kapılan mevduat sahipleri bankalara hücum ederek bankaların nakit sıkıntısı yaşamalarına neden olurlar. Bu panik, mali durumu hakkında olumsuz kanı olan tek bir bankaya olabileceği gibi, yayılma etkisi ile birden çok bankaya da sıçrayabilir. Bu durum sistematik riske yol açabilir (Uyar, 2003: 64).

1.4.2. Risksiz İşlemlere Yöneliş

Kriz sırasında bankalar yüksek riskli net varlığı düşük borçlulara açılan kredileri azaltır, plasmanları sınırlar, kredi portföyünü küçültür ve güvenli menkul kıymetlerin alımına yönelirler. Bankalar bununla beraber ellerindeki mevcut nakitleri tasarruflu kullanmak için mevcut kredili müşterilerinden kredibilitesi yüksek olan firmaları tercih ederek onlara kredi kullandırma yolunu tercih edecektir. Bu durumda orta ölçekte faaliyet gösteren firmalar da bankalardan kredi kullanma konusunda sıkıntı yaşayacak ve bu durum reel sektörü etkileyecektir. Reel sektör bankalardan kredi kullanamadığı zaman üretim noktasında sıkıntı yaşamasına neden olacak ve reel sektörde hem üretimin azalmasına hem de küçük ve orta ölçekli firmaların kapanmasına neden olacaktır (Uyar, 2003: 65).

Bununla beraber kredilerin geri dönme riskleri arttığı dönemlerde kredilere uygulanan faiz oranı ile risksiz finansal varlıkların getirileri arasındaki farkın artması gerekir. Kredilerin geri ödenmeme riskinin artmasına bağlı olarak dış finansman primi arttığı için borçlanma maliyeti de artmaktadır. Risk priminde meydana gelen artış faiz oranlarının artmasına neden olmakta, faiz oranlarının artması ise firmaların karlılığını ve teminat olarak gösterdikleri varlıkların değerini düşüreceği için firma riskini artırmaktadır. Bankaların, firmaların risklerinin artmasıyla beraber özel sektöre verdikleri krediler azalacaktır. Bu durum firmaların borçlanabilecekleri faiz oranları ile risksiz varlıkların faiz oranı arasındaki farkı artıracak ve daha sonra yatırımları ve reel üretimi olumsuz etkileyecektir (Civcir, 2012: 6).

1.4.3. Nakde Yöneliş

Kriz dönemlerinde nakde yöneliş sadece ulusal paraya doğru olmaz. Şayet ulusal paraya olan güven yitirilmişse ve ülke enflasyonist bir süreçten geçiyorsa nakde yöneliş ulusal paranın yerine yabancı paralara doğru olur. Bu, özellikle dolarizasyonun yaygın olduğu ülkelerdeki krizlerde belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Karacan, 1997: 60).

Krizlerin bankacılık üzerine etkilerinden biri de mevduat sahiplerinin mevduatlarını çekmeye yönelmeleridir. Bankalar, tasarruf sahiplerinin mevduatlarını çekme talepleri karşılamak için varlıklarını satmak durumunda kalır. Fakat bankaların likidite ihtiyacının bilinmesi, varlıklarını değerlerinin daha altında bir fiyattan satmalarına neden olur. Bu arada tasarruf sahiplerinin bankalardan çektikleri nakit paraları daha güvenli başka bankalar ya da sisteme güven tamamen ortadan

kalkmışsa; nakite, dövize ya da kamu varlıklarına kanalize edebilirler. Bu duruma Merkez Bankası önceden müdahale edip bir bankacılık krizi yaşanmasına engel olabilir. Ancak çoğunlukla mali yapısı sağlam olan ayakta kalmakta iken mali yapısı zayıf olan diğer bankalar ise iflas ederek sistemin dışına çıkmaktadır. Eğer tasarruflar güvence altında ise; başka bir deyişle banka, tasarruf sahiplerinin mevduatlarına bir sigorta getirilmişse, sadece sigorta kapsamında olmayan mevduat diğer yatırım araçları ya da bankalara yönelecektir. Bankaların tamamı güvence altında ise banka tahakkümü dediğimiz olay olmaz. Böyle bir durumda ancak sistemin içerisinden gelen temel problemlerin sistemin tamamını etkilemesi şeklinde bir bankacılık krizi meydana gelebilir (Karabıyık, 2004: 37-38).

Nitekim Ülkemiz 2000 yılı Kasım ayında yaşanan kriz bir bankacılık krizi olmuştur. Bunun nedeni ise 2000 yılında hedeflenen enflasyon ile beklenen enflasyon arasında büyük bir fark oluşmuştur. Oluşan bu fark, bankaların likidite sorunu yaşamasına neden olmuş, likidite sorunu ile karşılaşan bankalar bono satışına yönelmişlerdir. Bu durum açık pozisyonları olan bankalar üzerinde bir baskı oluşturmuş, likidite sıkıntısının ortaya çıkmasına, dolayısıyla faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Arjantin’de yaşanan sorunlar nedeni ile zaten tedirgin olan yatırımcılar menkul kıymetlerini döviz karşılığı satarak piyasadan çekilmişlerdir. Yatırımcıların piyasadan çekilmeleriyle bankalar arası rekabet ve güvensizlik artmış, ödemeler sistemi kilitlenmiştir. Bono fiyatlarında düşüş yaşanırken, bono faiz oranları yükselmiş ve gecelik faiz oranları inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Pozisyon kapatan bankaların yabancı para talebi, dövize olan talebi körüklerken, faizler daha da yükselmiş ve sistem bir kısır döngüye girmiştir. Yabancıların piyasadan çıkması ve kredilerin geri çağırılması, borsa endeksinin hızlı biçimde düşmesine neden olmuştur. Endeks 28.12.1999 - 30.11.2000 döneminde % 42,5 oranında gerilemiştir (Gülcan ve diğerleri, 2001: 7).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN BAŞLICA EKONOMİK KRİZLER, NEDENLERİ VE ETKİLERİ

2.1. 1990 yılı sonrası Dünya'da Yaşanan Ekonomik Krizler

Dünya'da yaşanan ve ülkemizde de etkileri hissedilen ekonomik olaylar ve krizler irdelenerek, ülkemiz finansal yapısı üzerinde ne tür sonuçlar yarattığını anlamak daha gerçekçi olacaktır.

Bu kapsamda, 1990'lı yıllarda dünyada yaşanan ve ülkemizde de etkileri hissedilen; Meksika Krizi (1994-1995), Asya Krizi (1997-1998), Rusya Krizi (Ağustos 1998) ve Arjantin Krizi (2001) ele alınacaktır.

2.1.1. Meksika (Tekila) Krizi (1994-1995)

1980'li yılların başlarından 1990 yıllarına kadar olan dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, mali sistemlerini serbestleştirmek amacıyla bir dizi reformlar yapmışlardır. Yapılan reformlar arasında en önemlileri ise, bankaların faiz oranlarının serbest bırakılması ve kredi tavanlarının kaldırılması, faaliyet gösteren bankaların Merkez Bankası'nda tutmak zorunda oldukları mevduat munzam karşılık oranlarının indirilmesi ya da tamamen kaldırılması, bankacılık sektörünün hem yabancı hem de yerleşiklere açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesidir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 3).

1990'lı yıllardan itibaren gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere doğru büyük hacimli bir sermaye akışı yaşanmıştır. Gelişmiş ülkelere yaşanan ekonomik durgunluk, mal ve hizmet üretimini kârlı olmaktan çıkarmış, bu nedenle biriken fonlar, gelişmekte olan ülkelere akmaya başlamıştır. Meksika, Asya ve Türkiye, gelişmiş ülkeler için bu fonları kullanmak ve kâr beklentilerini gerçekleştirmek için girdiği pazarlar konumuna gelmişlerdir (Yentürk, 2003: 228-229).

Meksika 1980'li yılların ortalarında kamu maliyesi ıslah programını yürürlüğe koymuş, bunu özelleştirme ve büyük çapta finansal reformlar izlemiştir. Dış borçlarını yeniden yapılandırarak Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) imzalamış ve dış ticaretini serbestleştirme yönünde önemli mesafeler kaydetmiştir. 1990'lı yıllarda iki sene gibi kısa bir sürede 18 kamu bankası özelleştirilmiştir. Bunların yanında mali sistemde yapılan serbestleşmeyle diğer Latin

Amerika ülkelerinde olduğu gibi Meksika’da da faiz oranları serbest bırakılmış, kredi sınırlamaları ve bankaların kasalarında nakit tutma zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu uygulamalar Meksika ekonomisinde olumlu etkiler yaratmıştır. Yapılan uygulamalar ve ıslah çalışmaları neticesinde başlangıçta, yüksek enflasyon ve on yıldan uzun bir zamandır çok düşük büyüme oranına sahip olan Meksika ekonomisinin canlanmasını sağlamıştır. Gerçekten de 1989-1994 yılları arasında, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) sabit fiyatlarla yılda ortalama % 4 büyümüş ve 1993 yılı sonunda enflasyon oranı yirmi yıldan beri ilk kez % 10’nun altına inmiştir. Bu istikrarlı büyüme Meksika’nın o güne kadar görmediği kadar çok yabancı sermaye çekmesini sağlamıştır (Doğan, 2005: 63).

1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72,5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına gelindiğinde kimse bir kriz öngörüsünde bulunmamıştır. Aksine 1993 sonunda NAFTA’ya girişin Amerikan Kongresi’nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Fakat 1994’ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Yaşanan panik havasını 20 Aralık 1994 tarihinde büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur (Dorukkaya ve Yılmaz, 1999: 122-127).

Meksika’da yaşanan devalüasyon, büyük döviz dalgalanmalarına neden olmuştur. Devalüasyonla beraber Meksika para birimi Peso’nun değeri çok kısa bir sürede yarı yarıya azalmıştır. Panik içindeki uluslararası yatırımcılar, hızlı biçimde fonlarını geri çekmeye başlamışlar ve mali piyasalarda ortaya çıkan krizi reel ekonomi krizi takip etmiştir. “Tekila Krizi” olarak isimlendirilen bu kriz nedeniyle bölgeye güvensizlik hâkim olmuş ve yaşanan güvensizlik ortamı diğer Latin Amerika ülkelerinde de yaşanmış ve bölge ülkelerinin borsalarında önemli düşüslere neden olmuştur. Kriz diğer gelişmekte olan ülkeleri de etkilemiş ve Uluslararası Finans Şirketinin (IFC) bileşik endeksi 1995 yılının ilk çeyreğinde %5 değer kaybetmiştir. Krizle birlikte Meksika’ya yönelik portföy yatırımları azalmış ve 1995 yılında Meksika ekonomisinden yaklaşık 3.4 milyar dolarlık portföy yatırımı çıkmıştır. Tekila krizinin etkileri Meksika’da iki yıl boyunca hissedilmiş ve Meksika ekonomisini tüketmiştir. (Ergi, 2001: 948).

1994 yılındaki Meksika krizi, Latin Amerika ülkelerinin ve Filipinlerin borsalarının büyük ölçüde değer kaybetmesine neden olmuştur (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 13).

2.1.2. Asya Krizi (1997)

Asya ülkelerinin kriz öncesi dönemine baktığımızda, önemli sayabileceğimiz makroekonomik dengesizliklerin olmadığı göze çarpmaktadır. Bazı göstergeler her ne kadar belli olsa da önemli bir krizi önceden kestirmek için yeterli değillerdi. Örneğin, özel sektöre açılan kredilerdeki hızlı artış ve buna bağlı olarak özel sektörün bankalara olan borçlarının artması, reel anlamda ulusal para birimlerinin aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının yükselmesi v.b. ekonomik olaylar krizlerin önceden tahmin edilmesinde yeterli değillerdi. Asya krizinden hemen önceki yıllarda Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland gibi ülkelere yoğun sermaye girişleri yaşandı. Bu sermaye girişleri özellikle de kısa dönemli sermaye hareketleri, düzensiz finansal serbestleşmeye neden olduğu söylenebilir (Poret, 1998: 40).

Doğu Asya ülkeleri, 1997 yılının ortalarında ortaya çıkan krizin etkisiyle, bölge ülkeleri paralarını yüksek oranlarda devalüe etmek zorunda kalmışlardır. Yapılan devalüasyonların uluslararası ticaretteki etkileri 1998 yılının ortalarına doğru görülmüştür. Bunun nedeni ihracat bağlantılarının kurulup, sözleşmelerin yapılmasının ardından malların naklinin gerçekleştirilmesinin 4-6 ay kadar süreceğinden kaynaklanmıştır. Fakat ulusal paralarını yabancı paralar karşısında devalüe eden ülkeler, Temmuz 1997'den sonra yapılan devalüasyon öncesinde fiyatların yüksek olmasından dolayı satamayıp stokta bekletmek zorunda kaldıkları malları ihraç edebilmek için önemli bir fiyat avantajı elde etmişlerdir. Ancak, bölge ülkelerinin paralarında yaşanan değer kaybıyla birlikte, bu ülkelerin ithalatlarının daha pahalı hale gelmesine neden olmuş, bölge ülkelerinden özellikle Singapur, Tayland ve Güney Kore gibi yerli hammaddesi yetersiz olup, üretim için ithal hammaddeye bağımlı ülkeler, bu fiyat avantajını büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Bu ülkelerin ekonomik krizden reel olarak elde ettikleri en önemli avantaj, emek gücünün değerinin dolar bazında ucuzlamasıdır. Diğer taraftan, söz konusu ülkeler, International Monetary Fund (IMF) ile imzaladıkları "Stand-By" anlaşması kapsamında öncelikle olarak, ekonomide köklü yapısal önlemler almaya karar verip, bankacılık sistemlerini düzeltmek ve geçici önlemler almayı tercih etmedikleri takdirde, mevcut güçlü endüstriyel ve teknolojik potansiyellerine kriz ortamından bir an önce kurtulmanın da vereceği motivasyon da eklenince uluslararası piyasalara güçlü bir şekilde çıkabilmişlerdir (Özbilen, 1998: 71-74).

Meksika’da olduğu gibi Asya ülkelerinde de ulusal para birimlerinin reel anlamda değerlendirilmesi, kısa dönemli dış borçların artması, cari işlemler dengesinin bozulması, döviz piyasasında yaşanan büyük baskıları ve dengesizlikleri de beraberinde getirmiştir. Böyle bir durumda piyasalar Asya ülkelerinin uyguladıkları döviz kuru politikalarının uzun süremeyeceğini anlamışlar ve bunun sonucunda döviz kurlarına yönelik spekülasyon hareketleri hız kazanmıştır. Bütün bunlara ek olarak, Asya ülkelerinin ihracat mallarında yaşanan fiyat artışları nedeniyle ihracatın azalması, cari işlemler dengesinde büyük açıklar oluşması ve bankaların kullandıkları kredilerin büyük bir çoğunluğunun inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler olması ve inşaat sektöründe fiyatların hızla düşmesi ve bunlara kötü kredilerin artması eklenince, Asya ülkeleri paralarını çok hızlı biçimde devalüe etmek zorunda kalmışlardır. Asya ülkeleri, ulusal paralarının hızlı değer yitirmesini önlemek amacıyla faiz oranlarının yükseltilmiş ve uluslararası rezervlerin kullanmış olmasına rağmen döviz kuru politikalarının iflas etmesini önleyememişlerdir. Hem Asya hem de Meksika krizi bölge ekonomilerini ve gelişmekte olan ekonomileri büyük ölçüde etkilemiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 13).

2.1.3. Rusya Krizi (Ağustos 1998)

1997 yılının ikinci yarısında başlayan Güneydoğu Asya krizi, Eylül 1992’de Avrupa Para Sistemi’nin döviz kuru mekanizmasına yapılan müdahalelerle başlayan Avrupa para krizi ve 1994-1995 Meksika krizinden daha kuvvetli bir psikolojik etki yaratmıştır. Güneydoğu Asya krizinin etkisi geçmeden 17 Ağustos tarihinde Rusya’nın moratoryum ilan ederek 45 milyar dolara yakın bir borç erteleme ve rubleyi %15 oranında devalüe etmesiyle başlayan Rusya krizi, dünya ekonomisiyle birlikte borsaları da olumsuz yönde etkilemiştir (Karluk, Tonus, Çatalbaş, 1999: 6).

Sonuç olarak hem Güney Doğu Asya’da hem de Rusya’da yaşanan krizler göstermiştir ki; kriz sonrası uygulamaya konulan ve 1970’li yıllardan itibaren “alternatifsiz“ olduğu kabul edilen ve tüm ülkelerde uygulanan IMF ve Dünya Bankası destekli istikrar programlarının başarısız olduğu ortaya çıkmıştır. Artık Güney Doğu Asya ve Rusya’da yaşanan ve Latin Amerika’ya da yayılma tehlikesi taşıyan global finans krizine karşı IMF ve Dünya Bankası destekli istikrar ve yapısal uyum programlarının etkin bir çözüm olmadığı görülmüştür (Yıldırım, 2003: 3-4).

2.1.4. Arjantin Krizi (2001)

Arjantin’de 1991 yılında uygulamaya konulan konvertibilite programının ilk yıllarında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Program kapsamında en önemli reformlar bankacılık sektöründe gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği artırılmış, sektöre giriş engelleri kaldırılarak rekabetçi bir yapı oluşturulmaya çalışılmış, bankaların denetimi için bağımsız bir kurum oluşturulmuştur. Kamu bankalarının özelleştirilmiş ve kamu bankalarının sektör içerisindeki payı azalmıştır. Uygulamaya konulan programla beraber bankacılık sektörü aracılık işlevini daha etkili olarak yerine getirmeye başlamış ve sektörün kredi pazarı büyümüştür. Bankalar, artan kredi talebinin finansmanının büyük bir kısmını yurt dışı kaynak girişiyle sağlamıştır. Özellikle para kurulu uygulamasının bağımsız bir para politikası uygulamasına izin vermemesi, dış ve iç şoklara karşı esnek olmayan bir yapının doğmasına neden olmuştur. Fakat uygulanan programa rağmen, ekonomik büyümede ve istihdamda istenen performans sağlanamamıştır. Tüm bunlara ilaveten, en önemli ticaret ortağı konumundaki Brezilya’da 1999 yılında yaşanan kriz, Arjantin ekonomisinin daha da kötüye gitmesine neden olmuştur. Brezilya’da yapılan devalüasyon ve doların uluslararası piyasalarda değer kazanması, dolara endeksli pezonun değerini artırmış ve Arjantin’in rekabet gücü zayıflamıştır. Dış finansman ihtiyacı ise, sıcak para girişiyle karşılanabilmiştir. Buna ek olarak, 2000’li yılların başında enerji fiyatlarındaki yükselme ve küresel ölçekte yavaşlama eğilimleri, Arjantin ekonomisini olumsuz etkilemiş ve bu ülkenin borç ödeme gücü konusundaki kaygıları artırmıştır. 2001 Kasım ayından itibaren ekonomik krize toplumsal şiddet eylemleri eklenmiştir. 2001 yılı sona ererken Arjantin moratoryum ilan etmiştir (BDDK, Eylül 2010: 5-6).

Arjantin, 2001 yılı sonuna kadar uyguladığı ve 2001 krizinin koşullarını oluşturan iktisat politikalarını başlatmıştır. Programın başlatıldığı sırada, Arjantin ekonomisi uzun yıllardır hiperenflasyonla mücadele etmektedir. Bu nedenle uygulanan programın temel amacı, enflasyonist süreci kırmak ve parasal istikrarı sağlamak şeklinde belirlenmişti. Bunun için seçilen araç ise, dönemin hâkim uluslararası finans paradigmasına uygun olarak para kurulu sistemi olarak belirlenmiştir. Bu esaslar çerçevesinde Cavallo tarafından yürütülen Konvertibilite Programı’nın temel unsurları aşağıdaki şekildedir (İnan, 2002: 57-58):

- Yerel para peso ile ABD doları arasındaki parite sabitlenmiştir.
- Para basımı uluslararası rezervlerdeki net değişime bağlanmıştır.

- Merkez Bankası'nın kamuya kredi açması kanunla yasaklanmıştır.
- Kamu maliyesi alanında disiplinin sağlanması ve sürdürülmesi için siyasi çevrelerde uzlaşma sağlanmıştır.
- Yapısal reformlar ve özelleştirmeye hız verilmiştir.

Konvertibilite Programı 2001 yılı sonuna kadar yaklaşık on yıl süre ile uygulanmıştır. Programın uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda olumlu gelişmelerin yaşandığı ekonomide, daha sonra para kurulunun etkin bir para politikası yürütememesi sonucu ekonomik büyüme sağlanamamış ve son yıllarda üst üste üç yıl daralma görülmüştür. Ekonomik daralmayla birlikte vergi gelirleri düşmüş ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Vergi gelirlerinin düşmesine rağmen kamu harcamalarında aynı oranda indirimlerin mümkün olmaması bütçe açığı büyümesine neden olmuştur. Bütçe açığının finansmanı için iç ve dış borçlanmaya gidilmiş ve iç ve dış borçlanma tutarı artmıştır. Kamu açığını büyümesine neden olan başka bir başka neden ise, federal bir devlet olan Arjantin'de eyaletlere tanınan geniş mali özerklik olmuştur. Arjantin'de merkezi hükümet, kendi bütçesini kontrol edebilse dahi, eyalet hükümetlerinin harcamalarını her zaman kontrol edememiş ve bu durum kamu maliyesi disiplininin sağlanmasını mümkün kılmamıştır (İnan, 2002: 57-58).

Arjantin ekonomisinde 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizin yarattığı etkiyle uluslararası sermaye, Türkiye gibi diğer gelişmekte olan ülkelere olan fon akımlarını azaltmıştır. Sermaye girişlerinin azalması, Türkiye'de 2000 yılında yaşanan krizde de etkili olmuştur (BDDK, Eylül 2010: 5).

2.1.5. 2008 Mortgage Krizi

ABD'de başlayan ve daha sonra genişleyerek bütün dünyada etkisi görülen küresel krizin ateşini, gayrimenkul ve kredi balonu yakmıştır. Mortgage kredilerinin büyük bir bölümü başlangıçta kredibilitesi yüksek müşterilere verilen kredilerden oluşmaktaydı. Bu krediler "prime mortgage" krediler olarak bilinmektedir (Apak ve Aytaç, 2009: 140). Kriz her ne kadar başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıksa da, takip eden süreçte bir likidite krizine dönüşmüştür. Krizin nedenleri olarak; yaşanan likidite bolluğu ve buna bağlı olarak da verilen özensiz krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik ile düzenleyici ve denetleyici kuruluşların piyasaya müdahalede gecikmesi olarak sıralanabilir (Alantar, 2008: 1).

Derecelendirme kuruluşlarının kendilerinden beklenen fonksiyonları zamanında ve yeterince yerine getirememesi krizin öncü göstergelerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Bankalar ve diğer finansal kuruluşları ile ilgili notlar veren rating kuruluşları, aynı zamanda bu kurumlar tarafından finanse edilmektedir. Böyle bir yapıya sahip derecelendirme kuruluşlarının bu durumda objektif değerlendirme yapma kabiliyetleri azalmaktadır (Korkmaz ve Tan, 2011: 114).

Kriz öncesi dönemde dünya ekonomisini önceki deneyimlerden farklı kılan durumlardan biri, yükselen ekonomilerin içinde buldukları koşullardır. Bu dönemde yükselen ekonomiler önceki dönemlerde görülmemiş oranlarda büyüme fırsatları yakalamışlar, bu boyutta büyüme gösteren ekonomiler enerji ve petrol taleplerini artırmışlardı. Sonuç olarak bu ürünlerin fiyatlarında büyük artışlar gözlemlenmiştir. Fiyat artışları, uluslararası piyasalarda likidite fazlası yaratmış, ABD başta olmak üzere birçok ülkeye sermaye akımına kolaylık sağlamıştır. Yüksek miktarlarda likidite ayrıca birçok ülkede varlık fiyatlarında büyük artışlar da doğurmuştur. Varlık fiyatlarındaki şişme özellikle emlak piyasalarında kendini göstermiş, İngiltere, ABD, İspanya ve İrlanda örneklerinde olduğu gibi fiyat artışları “emlak balonu” diye nitelenebilecek düzeye ulaşmıştır (Afşar, 2011: 149).

Hızlı kredi büyümeleri ve aktif fiyatlarında oluşan balonun neden olduğu sistemik riskler, düzenleme otoriteleri ve merkez bankaları tarafından görülemediği ya da gerekli önlemler yeterli oranda alınamamıştır. Bunun sonucunda uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler neticesinde finansal sisteme olan güvenin tekrar kazanılması amacıyla ABD ve Avrupa’da Merkez bankaları ve hükümetleri tarafından çok sayıda önlem alınmış ve trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır (Erdönmez, 2009: 85).

Bankalar daha fazla kredi verebilmek için, kredibilitesi düşük müşterilerine vermiş olduğu kredilerden doğan alacaklarını teminat göstererek, emlak tahvilleri çıkartmış, bunları piyasadaki faiz oranlarından benzerlerine göre daha yüksek faizle (riski büyük olduğu için), ağırlıklı olarak riskli yatırımlardan yüksek kârlar elde etmeyi hedefleyen hedge fonlara satmışlardır (Ackerman, 2008: 329-337).

Düşük gelir grubuna sahip kesimin Subprime mortgage piyasasını kullanmasının sebebi, ABD’de faizlerin düşük seviyelerde olması ve bu seviyenin değişmeyeceği beklentisi içerisinde olmaları nedeniyle değişken faizli kredileri tercih ettiler. Daha sonra ise merkez bankası FED’in faizi arttırma kararı alması ve hemen ardından hiç düşmeyeceği zannedilen konut fiyatlarındaki yaşanan önemli düşüş,

düşük gelirli kesimin aldıkları kredileri geri ödeyememe gibi bir durumla karşı karşıya kalmalarına sebep oldu. Emlak kredilerinin çok büyük ölçekte el değiştirmesi krizi yaratan asıl unsurdur. El değiştirme işlemi türev ürünler aracılığıyla yağılmaktaydı. Türev ürünler ise şirketlerin bazı işlemlerinden doğan risklerini satabilmelerini sağlıyordu. Mortgage kredisi veren kurumlar, türev ürünler sayesinde bu kredinin, kullanan tarafından geri ödenmemesi riskini 3. kişilere yani hedge fonlara devredebiliyordu. Bu sayede riski devreden kuruluşlar daha büyük risklere girebiliyordu. Bu durum türev ürünlerin piyasadaki miktarı da böylelikle hızla büyütüyordu. Böylesi bir durum da riski azaltmak için kullanılan türev ürünlerin kendisinin piyasada büyük risk unsuru oluşturmasını sağlıyordu (Eğilmez, 2009: 67).

2.2. 1980 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizler

Ekonomik krizlerin farklı coğrafyalarda ve farklı makroekonomik şartlarda ortaya çıkması ve her bir krizin kendine özgü unsurlara sahip olması krizlerin önceden tahmin edilememesine neden olmakta, bununla beraber yaşanan finansal krizlerin nedenleri ne olursa olsun ortaya çıkan sonuçları benzerlik göstermektedir. Yaşanan krizle beraber, milli gelir düşer ve bunun doğal bir sonucu olarak da ülke ekonomisi fakirleşir, mali piyasalarda yaşanan dalgalanmaların artmasıyla yatırımcılar zarar ederken, yatırımcıların zarar etmesiyle de istihdam alanı daralır ve buna paralel olarak da işsizlik artar (Tülay ve Erdönmez, 1999: 1).

Türkiye’ de, finansal sistemin temelini bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Bunun sebebi, finansal kaynakların çok büyük bir bölümünün bankalar tarafından toplanması ve onlar tarafından kullanılmasıdır (Avşar, 2011: 156).

2.2.1. Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Bankerler Krizi

1970’lerin sonuna doğru dünyada yaşanan ve Türkiye’yi de etkisi altına alan finansal serbestleşme hareketleri sonucunda ülkemizde uygulamaya konulan 24 Ocak 1980 istikrar kararları, Türkiye ekonomisinde yeni bir dönemi başlatmıştır. 24 Ocak kararlarıyla beraber ekonomide dışa açılma, serbest piyasa ekonomisine geçiş, liberalleşme gibi amaçlar önem kazanmıştır. Alınan 24 Ocak kararlarıyla birlikte 1 Temmuz 1980’den itibaren bankaların kredi ve mevduata uyguladığı faiz oranları büyük ölçüde serbest bırakılmıştır. “Temmuz Bankacılığı” olarak da nitelendirilen bu uygulama ile 1960-80 dönemindeki mevduatlara enflasyon oranının altında verilen faizler son bulmuş, diğer bir deyişle negatif faiz uygulaması kaldırılmış, mevduata

pozitif faiz yani enflasyon oranının üzerinde faiz verilmeye başlanmıştır. Faizlerin bazı özel durumlar haricinde serbest bırakılması birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Faiz oranlarının serbest bırakılması neticesinde, kısa sürede mevduata uygulanan faiz oranlarında ve buna bağlı olarak kredi faiz oranlarında büyük miktarlarda artış yaşanmasına neden olmuştur (Asomedy, 2001: 43). 1 Temmuz 1980 yılında banka faiz oranları serbest bırakıldığında, bankaların faizlerini aniden yükseltmeleriyle, ucuz kredi kullanmaya alışan sanayi ve ticari kesiminin kaynak kullanım maliyetleri artmış ve büyük bir mali sıkıntı içine girmişlerdir. Diğer bir sorun ise bankaların mevduata uyguladığı faiz oranları enflasyon oranının altında olduğundan tasarruf sahiplerinin bankalara değil, gayrimenkule yönelmesi neden olmuş, bankalardaki tasarruf birikimi azalmış, bankaların kredi kaynakları daha da daralmıştır. Finansal sıkıntıları giderebilmek için bankalara başvuran firmaların birçoğu elleri boş dönmüştür. Bunun nedeni bankalardaki tasarruf birikiminin azalmasından dolayı bankalar ellerindeki sınırlı kaynağı, geri dönüşü kesin görülen kredibilitesi çok iyi durumda olan firmalara kullandırmayı tercih etmişlerdir. Bu dönemde faaliyet gösteren holding bankaları ise tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatı kendi grup firmalarına kullandırmayı tercih etmiş, diğer firmalar ise sıcak para ihtiyacını karşılamak ve faaliyetlerini sürdürmek için daha yüksek faize rağmen bankerlere yönelmişlerdir. Bankerlik sisteminin en büyük dezavantajı, sürekli para girişi gerektirmesidir. İlk para yatıranın faizi ikinci para yatıranın yatırdığı parayla ödenmektedir. Fazla uzun sürmeyeceği baştan belli olan bu sisteme yönelik devlet, yeterli düzenleme ve denetleme yapamamıştır. Nitekim sistem çok geçmeden tıkanmış, bankerlere ödenmeyen faizler ve anaparalar bankerlerin de tasarruf sahiplerine faiz ödemelerini aksatmaya başlamıştır. Birikimlerini geri alamayan halk isyan etmiş, bazı bankerler tutuklanmış, bazıları yurt dışına kaçmıştır (Uyar, 2003: 101-103).

Faiz oranlarındaki artışların ve kontrol edilememesinin bankacılık sektörü ve özellikle bankerler üzerinde yarattığı sorunlar yüzünden 1983 yılında faiz serbestisi sona ermiş, 1987'den itibaren tekrar faiz serbestisine dönmüştür (Asomedy, 2001: 43).

1980'li yıllar mali piyasaların derinleşmesi, genişlemesi ve serbestleşmesi adına piyasalara çeşitli düzenlemeler getirilerek bu düzenlemeler hayata geçirilmiştir. 1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile tek düzen hesap planı uygulaması başlatılmış, banka bilançoları dış denetime tabi tutulmuş, TMSF

kurulmuştur. Donuk kredilere eskiye göre daha gerçekçi karşılık uygulamaları getirilmiş, denetim ve gözetim sistemi uluslararası standartlara yakın hale getirilmiştir (Akçaoğlu, 1998: 95).

1988 yılında ücret artışlarının enflasyon artışından düşük tutulması politikasından vazgeçilmiş ve değerli kur politikası benimsenmiştir. Bunun sonucunda iç talep ve ithalatta büyük miktarlarda artış kaydedilmiştir. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla TL reel anlamda değer kazanmaya başlamış, kur değerli tutulduğundan, faiz oranları yüksek tutularak kısa vadeli sermaye hareketlerini yurtiçine çekmek amaçlanmıştır. Bu dönemde reel faizler yükselmeye başlamıştır. Ayrıca 1984-1990 döneminde dış borç geri ödemeleri yoğunlaşmış ve dış borç ödemeleri iç borçlanma yoluyla yapılmıştır. Dış borç ödemelerinin iç borçlanma yoluyla yapılması, faiz oranlarının yükselmesini tetiklemiştir (Karluk, 1999: 413).

2.2.2. 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Bankacılık Sektörü, 5 Nisan

Kararları ve 1994 Krizi

Bankacılık sektöründe 1980 sonrasına bakıldığında finansal piyasalarda ürün ve hizmetlerde çeşitlenme yaşanırken, ekonomik anlamda da liberalleşme sürecine girilmiştir. Bu sürecin ardından 1990'lı yıllara gelindiğinde finansal piyasalarda derinleşme yönünde göreceli bir ilerleme yaşanmıştır. Bankacılık sektörünün dışa açılması ve uluslararası finans sistemi ile bütünleşmesi sektör açısından bakıldığında belirgin bir ilerleme kaydedilmiştir. Bununla beraber tüm bu gelişmelere rağmen bir takım olumsuzluklar da yaşanmıştır. Sektörde finans kesiminin ana faaliyet konusunu oluşturan sabit sermaye yatırımlarına yönelik kredilerin genişlemesi sağlanamamış, finans sektörünün ana faaliyet konusunu oluşturan tasarruf-yatırım etkinliği arttırılamamıştır. Bu dönemde bankacılık sektöründe başlıca üç eğilim ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'ne yönelik yatırımlardaki artış ve buna bağlı olarak bankaların verdikleri kredi hacminde daralma, ikincisi TL'nin yabancı paralara ikame edilmesi, üçüncüsü ise spekülatif sermaye hareketlerinin bankacılık kesimi ve reel ekonomide yarattığı istikrarsızlıktır (Bakan, 2003: 515).

Türk bankacılık sektörü için 1990'lı yıllar yüksek dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bankalar, yatırımlarını risksiz kabul edilen kamu menkul kıymetlerine yapmış ve yüksek yabancı para açık pozisyonları ile

çalışmışlardır. Dolayısıyla bankaların sahip oldukları yüksek açık pozisyonlar nedeniyle aşırı risk alma eğilimleri, TL'nin büyük oranda değer kaybettiği 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklemiştir (<http://www.bddk.org.tr>, Nisan 2011: 5).

1990'lı yıllarda pek çok ülke gibi Türkiye de bütçe dışı fonlar kurarak bütçeden kolay ve çabuk bir şekilde yararlandırılmayan bazı sektörleri destekleme yoluna gitmiştir. Bütçe dışı fonları kurmaktaki asıl amaç, kamu bankaları aracılığıyla tarım sektörünü sübvansetmekti. O dönemde esneklik sağlama açısından faydalı olduğu söylenebilir. Ne var ki daha sonraları oluşturulan bütçe dışı fonlardan yapılan harcamaların artmasıyla beraber kamu bankalarının mali yapısı bozulmuş ve buna bağlı olarak da kamu bankalarında görev zararlarının oluşmasına neden olmuştur (TCMB, Mayıs 2002: 30-31).

1990'lı yıllarda giderek artan kamu açıklarının finansmanı sağlamak için ağırlıklı olarak yurtiçi mali piyasalara borçlanma yolu tercih edilmiş ve mali disiplini sağlama çabaları kapsamında Merkez Bankası'ndan kısa vadeli borçlanma oranı azaltılmıştır (TCMB, Mayıs 2002: 31). Diğer yandan 1980'lerde yüzde 1,1 olan iç borç faiz ödemelerinin Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'ya oranı, 1990'larda önemli bir artış göstererek yüzde 6,3'e ulaşmıştır. Tüm bunlara ek olarak iç borçların çoğu da kısa vadeli olmuştur. Aynı dönemde Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin (KKBG) GSMH'ye oranı yüzde 6'dan yüzde 9,4'e çıkmıştır (TCMB, Mayıs 2002: 32).

Niteliği ve boyutları itibariyle Türkiye'nin yaşadığı ilk büyük bankacılık krizi 1994 yılında yaşanan 5 Nisan 1994 krizidir. 1993 yılının son aylarında mali piyasalardaki istikrarsızlıklara bağlı olarak döviz kurlarında aşırı dalgalanmalar görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda, bütçe açıkları artmış, ithalat artışları nedeniyle dış dengeler bozulmuş, Hazine düşük faiz oranlarıyla borçlanma talebinde bulunmuş ve piyasalardan yeterince cevap alamamış ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmiştir. Bunlara ek olarak da uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunun indirileceğine dair yaptığı açıklamalar TL'den kaçıışı hızlandırılmıştır (Uçar, 2009: 39).

Sonuç olarak 5 Nisan 1994 tarihinde yaşanan ekonomik kriz sonrasında ekonomik anlamda istikrar tedbirleri alınmıştır. Alınan ekonomik istikrar tedbirleri kapsamında öncelikli amaç, kısa vadede bozulan dış dengeyi ve döviz piyasalarını yeniden istikrara kavuşturmadır. Bununla beraber orta vadede mali piyasalardaki istikrarsızlığın temel nedeni olan kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmek,

uzun vadede sürdürülebilir bir büyüme sağlamak olarak amaçlanmıştır (Bahçeci, 1997: 93-98).

1994 kriziyle yapısı daha da hassaslaşan mali sistemin güçlendirilmesi için piyasalara yönelik müdahale ve tedbirler artırılarak istikrar programları uygulanmıştır. Likidite ve yasal yükümlülük oranları arttırılarak kapsamı genişletilmiş, sektörde faaliyet gösteren bankaların taşıdığı kur riskini azaltmak için bankaların açık pozisyonlarına yönelik sınırlandırmalar getirilmiştir (Uyar, 2003: 110).

1994 yılında yaşanan krizden sonra ekonomi yavaş da olsa düzelme eğilimi içine girmiştir. İhracatların artması, finansal kurumlardaki düzelme ve genel ekonomiye duyulan güven sonucunda, kriz nedeniyle oluşan sermaye çıkışı karşılanmıştır. 1990'lı yılların ortalarından itibaren 1997 yılındaki Asya krizine kadar, yükselen piyasalara yönelen sermaye akımları dünya genelindeki uygun finansal koşullarda ekonominin düzelmesine katkıda bulunmuştur. Asya krizinin yanı sıra, ticaret hacminin gittikçe artmakta olduğu Rusya'da 1998'de görülen krizden ekonomi olumsuz etkilenerek dalgalı ve kırılgan bir hale gelmiştir (Alper ve Öniş, 2001: 14-20).

2.2.3. Kasım 2000 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

1994-1995 yılında yaşanan Meksika krizinden sonra yükselen piyasalara yönelik sermaye akımlarının 1996-97 döneminde bir patlama yaptığı, 1997 yılı sonlarında oluşan Doğu Asya krizi ve özellikle 1998 yılında yaşanan Rusya krizinden sonra yükselen piyasaların daralması ve bu daralmaya bağlı olarak piyasalarda sorunlar yaşandığı bilinmektedir. IMF kaynaklı değerlendirmelere göre, 1995 yılından sonra yükselen piyasalara yatırım yapan kurumların çoğalması ve yeterli bilgi ve tecrübe sahip olmayan kurumların piyasaları yeterince analiz etmeden fırsatçı tavırlarla berbat etmeleri, fon akımlarındaki oynaklığı arttıran etmenlerden biri olmuştur (IMF, 2000: 14-16).

Türkiye, Doğu Asya'da yaşanan krizin ilk şoklarından fazla etkilenmemesine rağmen, 1998 Rusya krizinin yansıması ülkemiz açısından olumsuz olmuştur. Rusya'da yaşanan kriz ile beraber, krizin etkileri ülkemizde de hissedilmiş, 1998 yılında ülkemizin büyüme hızı düşüş göstermiştir. Bunun nedeni ise, net sermaye akımının negatife dönüşmesi, bavul ticaretinin gerilemesi, iç borçlanma faizlerinin yükselmesi ve maliye politikasının sıkılaştırılmasıdır. 1998'de IMF'nin de formel

olarak izlemeyi kabul ettiği bir program açıklanmış, ancak kapsamlı bir biçimde uygulanamamıştır. 1999 yılında ülkemizde yaşanan deprem ile beraber, dış kaynak kullanım ihtiyacı tekrar artmış ve kamu faiz-dışı dengede açık verilmesine rağmen, ekonominin yüzde 6,1 küçülmesine neden olmuştur (Celasun, 2002: 9).

Cari işlemlerde meydana gelen açıkla birlikte özelleştirme ve yapısal reformlarla ilgili önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. IMF tarafından ekim ayında serbest bırakılması gereken üçüncü kredi dilimi ertelenmiş ve bu durum iç ve dış piyasalarda tedirginliğe neden olmuş ve ülkemize sermaye girişlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bunlara ek olarak aynı tarihlerde Arjantin’de yaşanan olumsuz gelişmeler, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye girişlerinde yatırımcıları daha da ihtiyatlı davranmaya sevk etmiştir. Bu gelişmeler faiz oranlarının artmasına ortam hazırlamış ve faiz oranları artmaya başlamıştır. Faiz oranlarında meydana gelen artışlar portföyünde yoğun şekilde DİBS tutan bankaların mali yapılarında bozulmalara neden olmuş ve kasım ayının ikinci yarısından itibaren piyasalardaki güvensizlik hızla artmıştır. Devalüasyon beklentisi içerisine giren bankalar açık pozisyonlarını kapatmak için döviz taleplerini artırmış ve piyasalarda likidite sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. Merkez Bankasının parasal tabanı net dış varlık artışı oranında yükselme hedefi uyarınca emisyon yapmaması nedeniyle faizler iyice yükselmiştir. 22 Kasım’da bankalar arası piyasalarda ortalama gecelik faiz oranları %210 seviyesine kadar yükselmiştir. Sonuçta Merkez Bankası piyasalara müdahale etmek zorunda kalmış ve 17 Kasım’da 24.4 milyar dolar olan Merkez Bankası brüt döviz rezervi 1 Aralıkta 18.9 milyar dolara gerilemiştir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak döviz kuru üzerindeki baskının giderek artış göstermiştir (Ergi, 2001: 950)

Kasım 2000 krizinden sonra sektördeki bankaların finansal yapılarına bakıldığında; bankacılık sisteminin toplam aktiflerinin GSMH içindeki payı 1999 yılı Kasım ayı sonunda %86,4 iken, 2000 yılı Kasım ayı sonunda %78’e gerilemiştir. Sektörde faaliyet gösteren tüm grupların aktif toplamlarının GSMH içindeki payında gerileme gözlenmiştir. Yabancı para cinsinden varlıkların bilanço içindeki payı 1999 yılı Kasım ayında %38,1 iken, 2000 yılı Kasım ayında %36,1’e gerilemiştir. 2000 yılında döviz kurlarında gerçekleşecek artışın sektör tarafından bilinmesiyle, artışa bağlı olarak döviz cinsinden varlıkların getirilerinin azalacağı ya da sınırlı olacağı düşüncesi, bankacılık sektörünün yabancı para cinsinden varlıklarını azaltmasına,

buna karşın TL cinsinden varlıklarını artırmasında etkili olmuştur (TCMB, 2001: 98).

2000 yılında bankacılık sisteminin pasiflerinin ortalama vadesi kısılırken, aktiflerinin ortalama vadesi uzamış ve vade uyumsuzluğu artmıştır. Bankalar daha az vadede mevduat toplarken, daha uzun vadede kredi kullanmıştır. Toplam mevduatın ortalama vadesi 1999 yılı Kasım ayında 3,6 aydan 2000 yılı Kasım ayında 2,9 aya gerilemiştir. Bankaların kullandırmış oldukları kredilerden ise tüketici ve konut kredilerindeki artış kredilerin vade yapısının uzamasına neden olmuştur. 1999 yılı Kasım ayında %77,5 olan kısa vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı 2000 yılı Kasım ayında %68,8'e gerilemiştir. Vade uyumsuzluğundaki artış, bankaların faiz riskini de yükselmesine neden olmuştur (TCMB, 2001: 100).

Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve yürütülmekte olan Stand By düzenlemesinin 7,5 milyar dolar tutarında ek rezerv kolaylığı ile desteklenmesi yönünde IMF ile anlaşma sağlanması sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, ek rezervle beraber Merkez Bankası'nın döviz rezervleri artmış buna paralel olarak da faiz oranlarında kriz ortamına göre önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır. Fakat bu olumlu tablo fazla uzun sürmemiş, şubat ayında Hazine ihalesi öncesindeki yaşanan olumsuz gelişmeler, uygulanan programa ve kur çapasına olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir (BDDK, Mayıs 2001: 8)

2.2.4. 2001 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Aralık ayı ikinci haftasından itibaren Kasım likidite krizinin etkileri azalmaya başlamış fakat piyasalardaki tedirginlik tam olarak giderilememiştir. Nitekim siyasi alandaki stres ve 19 Şubat 2001 tarihinde Hazine ihalesi öncesindeki gelişmeler neticesinde, uygulamaya konulan istikrar programının sürdürülebilirliğine ilişkin güven kaybolmuş, hem yurtdışı hem de yurtiçi yerleşikler dövize yönelik bir spekülasyon başlatmışlardı (BDDK, Eylül 2001: 25).

Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmışsa da, özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek TL dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu gelişmeler neticesinde bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve beraberinde yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Kasım 2000'de bankacılık

sektörü likidite ve faiz riskine maruz kalarak ciddi sorunlar yaşamış olup, Şubat krizi sonrasında likidite ve faiz risklerine ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Kısa vadeli fon talebi önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının faiz oranlarındaki yükselmeye beraber karşılaştığı fonlama zararları ise sınırlı kalmıştır. Konsolide bazda değerlendirildiğinde kamu bankaları TL'nin değer kaybından etkilenmezken, özel bankalar kur riski nedeniyle bazı sorunlar yaşamıştır (BDDK, Mayıs 2001: 8).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra yeniden yapılandırılma sürecine giren kamu bankaları, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası ve T.C. Ziraat Bankasına devredilen Türkiye Emlak Bankasından oluşmuştur. Kamu bankaları 2000 ve 2001'de yaşanan finansal krizlerin derinleşmesinde önemli rol oynamış, mali yapıları; yaşanan krizden dolayı önemli ölçüde bozulmuş ve özellikle görev zararları alacaklarına bağlı olarak önemli bir sermaye açığı ortaya çıkmıştır (Parasız, 2011: 132).

Krizle beraber yaşanan kredibilite kaybı ve öngörülebilir kur rejimi seçeneği geçerliliğini yitirmiştir. Sermaye hareketlerinin kontrol edilmediği bir ortamda, hem döviz kurunu ve hem de faizleri bir araç olarak kullanmak olanaklı değildir. Serbest dalgalı kur rejimine ani ve zorunlu geçiş ve ardından gelen yüksek oranlı devalüasyonlar, daha önce faiz şoklarıyla bilançoları hasar görmüş banka ve şirketleri, özellikle açık döviz pozisyonları dolayısıyla bu krize yakalanan ekonomik birimleri beklenmedik ölçülerde kötü dengelere sürüklemiş, sektörde faaliyet gösteren banka ve şirketlerin özkaynakları erimiş ve varlık değerleri düşmüştür (Celasun, 2002: 17).

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı 31 Ocak 2002'de yayımlanan 4389 sayılı kanuna 4743 sayılı kanunla eklenen geçici 4. Madde ile bu maddelerle ilgili olarak çıkartılan yönetmeliklerle güçlendirilmiştir. Yapılandırma programı çerçevesinde öncelikle bankalardan kendi imkânları ile sermayeleri artırmaları istenmiş, şayet buna imkân yoksa sermayesi yetersiz olmayan fakat belli bir düzeyin üzerinde olan bankalara bir defaya mahsus olmak üzere kamu kaynaklarından desteklenmesi programlanmıştır. T.C. Merkez Bankası tarafından yeniden sermayelendirme kapsamında olan bankalara, sermayelendirme işlemi

tamamlanıncaya kadar ihtiyaç duymaları halinde likidite sağlanabilmesi amacıyla, bu bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla TCMB Açık Piyasa İşlemleri (APİ) çerçevesinde kotasyon yöntemi ile repo işlemi yapma ve TCMB ile bir hafta vadeli repo işlemi yapma olanağı tanınmıştır. Başlangıçta program kapsamında 27 banka alınmıştır. Daha sonra Tarih Bank ve Pamukbank'ın programdan çıkarılmasıyla programda 25 banka kalmıştır (Parasız, 2011: 133).

2.2.5. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Ülkemizde yaşanan 2000-2001 finansal krizlerinin etkileri en fazla bankacılık sisteminde hissedilmiştir. 1994 yılında yaşanan krizin etkilerini bertaraf etmek amacıyla o zamanki dönemin siyasal otoritesi tarafından getirilen mevduat güvencesi nedeniyle bankalar piyasa kuralına aykırı davranmışlardır. Bunun neticesinde birçok banka devletin bünyesine alınmış, bunlardan bazı bankalara sermaye eklemek suretiyle bankaların sistem içerisinde kalması sağlanırken, bazı bankalar da sistemin dışarısında bırakılmıştır. Bankacılık sisteminde var olan bozuklukların giderilmesi amacıyla bankacılık yeniden yapılandırma programı ortaya çıkarılmıştır. Bu programla beraber; bankaların sermaye yapıları güçlendirilmeye çalışılmış, etkin bir gözetim sistemi ortaya çıkarılmış, sistemde şeffaflık sağlanmış ve buna benzer çalışmalar yapılmıştır (Erdoğan, 2006: 61).

Geçtiğimiz on yıl içerisinde ABD'de reel sektördeki kar oranlarının düşmesi ve hazine tahvillerinin düşük getiri oranlarına sahip olması, mortgage piyasasının, uluslararası finans sermayesinin başlıca yatırım alanı haline gelmesine etki eden en büyük nedenlerden biridir. Ülkede konut piyasasına yönelik fon arzında yaşanan artış, mortgage kredisi maliyetlerini düşürmüş, maliyetlerin düşmesiyle birlikte mortgage piyasasında önceleri uygulanmakta olan bazı standartlar fon arzının artışıyla beraber gevşetilmiş ve ülkede yüksek riskli (Subprime) krediler hızla yaygınlaşmıştır. Yüksek riskli kredilerin artmasıyla, ABD'de ev sahipliğini hızla tabana yayarken, kullanılan riskli krediler ülkedeki emlak fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur (Birdal, 2009: 1).

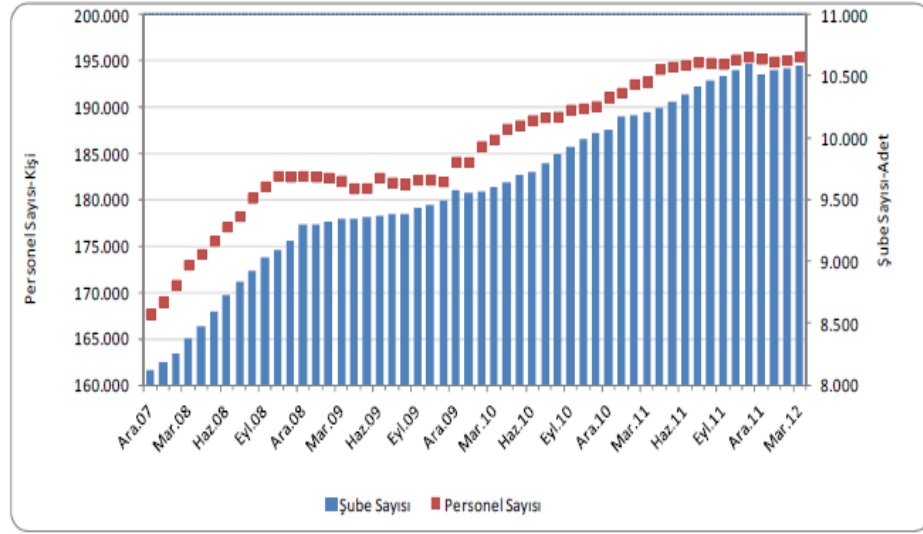
Bu sürecin oluşumuna bakıldığında ABD Merkez Bankası'nın (FED) 2000'lerin başında NASDAQ'ta yaşanan gelişmeler nedeniyle açığa çıkan ekonomik krizi önlemek amacıyla faiz oranlarını hızla azalması, başlıca sebep olarak dikkat çekmektedir. Bununla beraber, dönemin FED başkanı başta olmak üzere ekonomiden sorumlu yetkililerin yatırımcıları emlak piyasasındaki büyümenin sürekli olacağına

dair yapmış olduğu açıklamalarla ikna etmeye çalışması ve yatırımcıların değişken faizli krediler kullanmaları için yapmış oldukları yönlendirme çabalarının rolü büyüktür (Birdal, 2009: 1).

ABD’de 2007 yılında yaşanan finansal dalgalanma, bankacılık sistemini daha önce yaşamadığı bir sıkıntıya sürüklemiş, büyük ve gelişmiş bir ekonomiye sahip ülkenin finans sisteminin bu denli sıkıntı yaşaması nerelerde hata yapıldığı konusunda; başta düzenleyici ve denetleyici kurumlar olmak üzere, herkesi düşünmeye sevk etmiştir. Subprime mortgage (Eşik-altı) ipotekli konut kredilerinde geri ödemelerde sorunlar yaşanması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan finansal dalgalanma, çok hassas dengeler üzerine kurulan ve birbiriyle bağlantılı olan ABD piyasalarında büyük etki yaratmıştır. Mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durumun küresel bir likidite krizine dönüşmesinin nedeni, Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile türev ürünlerinin risklerinin yanlış ölçülmesi, kimi zaman da finansal mühendislik teknikleri kullanılarak ölçülemez hale getirilmesi, akabinde denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları etkilemiş ve bunun sonucunda kriz kaçınılmaz olmuştur (Demir, Karabıyık, Ermişoğlu, Küçük, 2008: 1).

Türk finans kesiminin ana katılımcısı olan bankacılık sektörünün, 2008 yılında yaşanan küresel krizi izleyen dönemde krizden etkilenen ülkelere bakıldığında, ülkemiz bankacılık sektörü daha sağlıklı ve güçlü bir yapıda yoluna devam etmektedir. Küresel krizden etkilenen ülkelerin piyasa içi ve dışı müdahale yöntemleri ile finansal sistemlerine müdahale edildiği, kapsamlı yeniden yapılanma paketleri açıkladıkları gözlenmiştir. Türk finans sisteminde yapılandırma programları gibi önlemlere ihtiyaç duyulmamıştır. Küresel krizin etkilerinin gözlenmesi ve etkilerinin daha iyi gözlemlenmesi için bakılacak oranlardan olan sermaye yeterlilik oranı 2008 yılı sonu itibariyle resmi oranların hayli üzerinde bir değerden %18’den, krizin en etkili olduğu dönemde %20,6 seviyesine yükselmiştir. Mart 2010 itibariyle oran %19,9 gibi dünya ölçeğine göre yüksek sayılabilecek bir değerdedir. Oranları bu denli ortalamaların üzerinde çıkmasının en önemli nedeni, bankacılık sistemimizin katılımcılarının ve düzenleyici yapının küresel krizin olumsuz etkilerini karşılamak için ellerinden geleni yaptıkları ve 2001 finansal krizinden doğru dersler çıkardıklarının göstergesidir (Bora, 2010: 23-24).

2008 yılı sonu itibariyle ülkemizde faaliyet gösteren banka sayısı 49 iken, izleyen yılda ve Mart 2010 tarihi itibariyle bu sayı aynı kalmış olup Kasım 2012 tarihi itibariyle bu sayı 45 olmuştur.

Şekil 2.1: Aralık 2007 ile Mart 2012 Arasındaki Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler

Kaynak: BDDK, 2012: 8

Şekil 2.1’de görüldüğü gibi bankacılık sektöründe Aralık 2009 döneminde başlayan personel sayısı ve şube sayısı artışı 2009 yılında olduğu gibi 2010 yılında da devam etmiş, 2010 yılı çeyrek dönemler itibariyle değerlendirildiğinde, en fazla şube artışı 207 adet ile üçüncü çeyrekte gerçekleşmiştir. Şube sayılarındaki değişim banka grupları bazında incelendiğinde ise, bir yıllık dönemde en çok şubeyi 228 adet ile kamu bankaları ve 191 adet ile özel bankaların açtığı, yılın son çeyreğinde de en çok şube artışının kamu bankalarında ve özel bankalarda gerçekleştiği görülmektedir. Şube ve personel sayılarında 2011 yılı itibariyle durağan seyir devam ederken, 2012 yılı ilk çeyreğinde personel sayısı 255 kişi, şube sayısı 62 adet artmıştır. Mart 2012 itibarıyla Türk Bankacılık Sektörü 195.547 kişi çalışanı ve 10.579 adet şubesi ile faaliyet göstermektedir.

2.3. 2001 ve 2008 Krizlerinde TMSF ve BDDK’nın Rolü

1994 finans krizi ve takip eden yıllarda yaşanan finans krizleri göstermiştir ki; Türkiye’de ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi için alınması gereken yapısal önlemlerin başında, bankacılık sektörüne çeki düzen verilmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye’de Haziran 1999 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve Avrupa Birliği (AB) kriterlerine uygun bir 4389 sayılı Bankalar Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa çerçevesinde, BDDK oluşumu tamamlanmış, görev ve yetkileri düzenlenmiş, sektöre yeni banka katılması, şube açılması, bankacılık yapma yetkisinin iptali veya TMSF devredilmesi gibi temel konular, yeniden ele alınmıştır.

Yasanın böyle bir yapılanmaya gidişindeki temel amaç, çağdaş bankacılığın bir gereği olarak, sisteme yönelik politik müdahalelerin en aza indirilmesidir. Yapılan bu değişiklikler, sisteme ve sektöre olan güveni tazelemesi ve mali sistem dışında değerlendirilen tasarrufları sisteme çekmesi, sektördeki birleşme ve yeniden yapılanmaları hızlandırması açısından önemlidir (Şahin, 2000: 386-387 ; Parasız, 2000: 114).

Türkiye’de bankacılık alanında yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerin aynı zamanda değişen koşullara ve uluslararası standartlardaki gelişmelere uyumu konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Atılan bu adımlar çerçevesinde, Haziran 1999’da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu bankacılık sektörü için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörünün düzenlemesi, gözetimi ve denetimi idari ve mali özerkliğe sahip BDDK, 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile bankalarla ilgili olarak bankaların kuruluşundan tasfiyesine kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı BDDK’nın yetkisine bırakılmış, bu yasa ile BDDK’nın özerk statüsü sağlamlaştırılmıştır (BDDK, Mayıs 2001: 4-5).

Bankacılık sektörü Kasım 2000 krizi sonrasında faiz riski, Şubat 2001 krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. BDDK bu süreçte, özellikle sisteme güveni ve istikrarı zedeleyici, itibar riskine yol açıcı davranış ve tutumlardan kaçınılması, birlik ve bütünlük içerisinde bulunulması hususunda birtakım düzenlemeler yapmış ve finansal sistemin işlerlik kazanması için çaba sarf etmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde yaşanan finansal krizlerin yönetimi sürecinde, ekonomi yönetiminde bulunan kurumların birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamış, sistemdeki finansal kuruluşlara müdahalenin esaslarını belirleyerek, kamu zararının en azda tutulmasını temin etmek, kamu bankalarının finansal sistem üzerindeki baskılarını azaltmak ve yine finansal kuruluşların sağlamlığını ve etkinliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi düzenleme hızla hayata geçirilmiştir. Bu süreçte, bankalarla ilgili tüm kararlar BDDK’nın yetkisine bırakılmış, bu çerçevede kredilere ilişkin usul ve esasların BDDK tarafından yeniden belirlenmesi, kredi tanımının değiştirilerek her türlü ortaklıkların kapsama dahil edilmesi, bankaların konsolide denetimine ilişkin kuralların uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması gibi amaçlar öngörülmüştür. Bankalar kanununa getirilen bir değişiklikle bankaları kötü niyetli yönetim yoluyla zor duruma sokanlara yönelik yaptırımlar güçlendirilmiştir. Özel finans kurumlarının bankacılık

esaslarına paralel bir yapıya kavuşturulması sağlanmıştır. Bankacılık sisteminde konsolide özkaynak tanımı getirilmiştir. Bankacılık sisteminde devir ve birleşmeleri teşvik etmek amacıyla vergi teşviki ve Türk Ticaret Kanunu ile rekabetin korunması hakkında Kanun'dan muafiyet sağlanmıştır. Ayrıca, bu dönemde bazı bankalar TMSF'ye devredilmiştir (BDDK, Aralık 2009: 7).

Yaşanan Şubat 2001 krizinin ardından, Türk bankacılık sektörü uluslararası ölçütlere göre oldukça maliyetli bir reform sürecinden geçmiş ve bankacılık sektöründe kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Aslında bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı, IMF/Dünya Bankası tarafından genel çerçevesi çizilip, finansal olarak da desteklenen daha geniş bir "finansal sektör reformunun" bileşeni olarak uygulanmıştır. Kamu sektörü ve özel sektör bankalarının yeniden yapılandırılmasına paralel olarak sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, yeni krizlere karşı daha dayanıklı yapacak, düzenlemeler yapılmıştır (Esen, 2005: 19).

2.3.1. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

Kapsamında Alınan Tedbirler

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı 1999 yılından itibaren uygulanmaya başlanmış, aynı zamanda IMF programlarının en önemli ayağını oluşturmuştur. Yeniden yapılandırma programı süreci tamamen IMF'nin kontrolünde ve niyet mektuplarıyla yürütülmüştür. Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, 1999-2002 yılları arasında 41 yapısal koşulla düzenlenmiştir. Bu çerçevede dört aşamalı bir yapılandırma programı benimsenmiştir. İlk olarak kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, ikinci olarak TMSF'ye devredilen bankaların durumlarının çözümlenmesi, üçüncü olarak özel bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi ve son olarak düzenleme ve denetleme altyapısının iyileştirilmesi benimsenmiştir. İlk olarak da programın ilk aşaması olan kamu bankalarının yapılandırılması tamamlanmıştır (Esen, 2005: 10).

2.3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik program, öncelikle finansal ve operasyonel yapının iyileştirilmesi, nihai olarak ise bu bankaların özelleştirilmesi hedefi çerçevesinde yürütülmektedir. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmaları sürecinde atılacak ilk adım olarak, bu bankaların yönetimlerinin

ortak yönetim kuruluna devredilmesi benimsenmiştir. Yapılandırma programı çerçevesinde ortak yönetim kuruluna kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirmeye hazırlaması yetkisi de verilmiştir (BDDK, Kasım 2001: 8).

Kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılması amacıyla ilk olarak ortaya konulan program kısa vadeli (günlük) borçların azaltılması olmuştur. Bu çerçevede, mali açıdan en önemli sorun olan özel görev zararı alacakları ve bu alacaklara tahakkuk etmiş faiz tutarları, 2001 yılında tasfiye edilmiş ve karşılığında yaklaşık 23 katrilyon TL tutarında değişken faizli özel tertip devlet tahvili verilmiştir. Verilen tahviller döviz cinsinden özel tertip tahviller olup, TÜFE'ye endeksli yılda bir kez faiz ödemeli, TCMB repo faizine endeksli 3 ayda bir faiz ödemeli özel tertip tahvillerden oluşmuştur. Özel tertip devlet tahvillerin ağırlıklı olarak TCMB repo faizine endeksli olması, bu bankaların finansman faaliyetlerinin faiz ödemeleri yoluyla karşılanarak, zarar etmemeleri hedeflenmiştir (Küçükbaşakçı, 2004: 103-104).

Kamu bankalarını yeniden yapılandırma kapsamında yapılan çalışmalar, kamu bankalarının sistem üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmesine olumlu katkılar yaparken, kamu maliyesi üzerinde bir yük yaratılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, mevcut görev zararı alacakları Hazine tarafından menkul kıymete bağlanmış ve sermaye desteği sağlanması amacıyla aktarılan kaynak, 2001 sonu itibariyle GSYİH'nın yüzde 14,8'lik bir paya ulaşmıştır. Fakat kamu bankalarına aktarılan DİBS'lerin büyük bir kısmının bu bankaların bilançolarında gizlenen bütçe açıklarının kamu maliyesinin şeffaflaşması doğrultusunda bir ödeme planına bağlanması işlemi olduğu dikkate alındığında, yeniden yapılandırma programının kamu maliyesi üzerinde yarattığı ek yük çok daha düşük olmuştur. Nitekim görev zararları hariç yapılan sermaye desteği göz önüne alındığında yaratılan ek yükün GSYİH' ya oranı yüzde 2'ye gerilemektedir (BDDK, Nisan 2003: 9-10).

2.3.1.2. TMSF'ye Devredilen Bankaların Durumlarının Çözümlemesi

Yeniden yapılandırmanın ilk adımı mali bünyesinde sorunlar yaşayan bankalara ilişkin çözüm arayışı olmuştur. 1999 yılı sonunda sektörde faaliyet gösteren sistemdeki sorunlu beş banka TMSF'ye devredilmiş, 2 kalkınma ve yatırım bankasının faaliyetlerine son verilmiştir. 1996-2002 döneminde TMSF'ye devredilen 20 bankanın mali yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılmaları ve

yükümlülüklerinin devri amacıyla Hazine'den özel tertip tahviller ihraç edilmiş, Merkez Bankası'ndan avans kullanılmış ve bankalara TMSF aracılığıyla kaynak aktarılmıştır. 2003 Temmuz ayı sonu itibariyle TMSF yönetimindeki bankalara, geri ödemeler dâhil edildikten sonra, anapara ve faiz borcu, toplam aktarılan tutar 28,2 milyar dolara (40 milyar TL) yükselmiştir. 5020 sayılı kanunla TMSF kamu tüzel kişiliğine haiz olarak kurulmuş olup, 5411 sayılı Bankacılık Kanunuyla da idari ve mali özerkliği sağlanmıştır. Mevcut durumda TMSF bünyesinde geçiş bankası olarak yapılandırılan Birleşik Fon Bankası A.Ş. bulunmaktadır (DPT, 2007: 5).

2000 ve 2001 krizleri öncesinde ve sonrasında TMSF'ye devredilen bankalar, Hazine'den sağlanan kaynaklarla yeniden yapılandırılmış, yapılandırma kapsamında, devredilen bankaların bir kısmı yerli ve yabancı yatırımcılara satılmış, bir kısmı da tasfiye ve birleşme yoluyla çözüme kavuşturulmuştur (Bumin, 2009: 40).

2.3.1.3. Özel Bankaların Finansal Yapılarının Güçlendirilmesi

2000 ve 2001 yılında yaşanan krizlerin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik alınan önlemler çerçevesinde, öncelik özel bankaların kendi kaynaklarını kullanarak sermaye yapılarını güçlendirmelerine ve piyasa risklerinin sınırlandırılmasına verilmiştir (BDDK, Ekim 2003: 46).

TMSF bünyesindeki bankaların kısa vadeli bazı borçları sıfırlanmış, yabancı para açık pozisyonları kapatılmış ve çözümleme süreci başlatılmıştır (Akbaş ve Öncü, 2007: 249).

Kasım 2000 Krizi'nden önce kısa vadeli kaynak yapılarına sahip olan özel sermayeli bankalar yüksek likidite ve faiz riskleri üstlenmişler ve krizle birlikte bu riskler de ortaya çıkmıştır. Şubat 2001 krizi öncesinde özel bankaların bilanço içi açık pozisyon tutarı 10,7 milyar Dolar olup, özel bankaların bu riski de Şubat 2001 krizinin patlak vermesiyle ortaya çıkmıştır. Sonuç itibariyle ülkemizde yaşanan 2000 ve 2001 krizleri bankacılık sektörünün var olan risklerinin realize olmasına yol açarak bir bütün olarak sistemi zora sokmuş, bazı bankalara ise devlet tarafından el konularak TMSF'ye devredilmelerine neden olmuştur. Yaşanan krizlerden mali yapısı güçlü olan bankalar dahi etkilenmiş ve sermaye kayıplarına maruz kalmışlardır (Küçükbaşakçı, 2004: 119).

BDDK tarafından belirlenen 25 bankanın aktif yapıları ve kalitelerini belirlemek amacıyla, bu bankaların önce bağımsız kuruluşlar daha sonra yeminli

murakıplar tarafından ve en sonunda da BDDK tarafından enflasyon muhasebesine göre denetimleri yapılarak sermayelerinin güçlenmesi amaçlanmıştır. Değerlendirme enflasyon muhasebesine göre yapılmış ve bankaların geçmiş ve cari dönem kar zarar hesapları olumlu etkilenmiştir. Denetimlerde öncelik özellikle büyük krediler üzerine olmuştur. Bu kapsamda, bankaların kredi portföyünün kalitesi belirlenmiş, sorunlu krediler tespit edilmiş ve ayrılması gereken karşılıklar belirlenerek, teminat oranları düşürülmüştür. Daha sonra ağırlıklandırılmış riskler üzerinden ve piyasa riski de kullanılarak aktif riski saptanmıştır. Bu doğrultuda bankalar için %8 sermaye yeterliliği oranı belirlenmiştir. % 8 ile % 5 sermaye yeterliliğine sahip olan bankalara ise kamu sermaye desteği yapılmıştır. Öncelikle sermaye yeterlilik oranı % 5'ten az olanlara doğrudan sermaye desteği öngörülmüş (Tier – 1 Capital), oranı % 5 ile % 9 olan bankalara ise oranın % 9'a ulaşmasına yetecek kadar yedi yıl vadeli tahvil karşılığı sermaye benzeri kredi (Tier – 2 Capital) verilmesi öngörülmüştür (Parasız, 2004: 639).

Şubat 2001'de piyasalarda yaşanan gelişmeler sonrasında yeniden kanun değişikliği gündeme gelmiştir. Kriz sonrasında yeni ekonomik program uygulanmaya başlanmış ve yeni ekonomik programın da odak noktası haline gelen bankacılık sektörünün birikmiş yapısal sorunlarının giderilmesine yönelik alınan önlemler kapsamında Bankalar Kanunu'nda 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 sayılı Kanun ile tekrar önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler sistemi daha güçlü hale getirerek, sisteme duyulan güvenin artırılmasına yöneliktir. Kanunda yapılan değişiklikler ana başlıkları ile şunlardır (TBB, 2001: 76-82):

- Banka kurulması için aranan koşullar ağırlaştırılmıştır,
- Kredi ve iştirak sınırları değiştirilmiştir,
- Pay sahipliği ve devir payları oranları değiştirilmiştir,
- Banka ortakları ve yöneticilerinin şahsi sorumlulukları artırılmıştır,
- İdari ve adli suç ve cezalar yeniden düzenlenmiştir,
- Özel Finans Kurumlarının kurulması ve kaldırılmasına ilişkin yetki BDDK'ya bırakılmıştır,
- Bankaların ayırdıkları karşılıklara ilişkin düzenleme yapılmıştır,
- Yabancı para pozisyonunun sınırları çizilmiştir,
- Bankaların kuruluş, faaliyet, birleşme ve devirlerine ilişkin değişiklikler yapılmıştır,

- Bankaların konsolide bazda finansal tablolar düzenlemesine karar verilmiştir.

2.3.1.4. Bankaların Düzenleme ve Denetleme Altyapısının İyileştirilmesi

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde mali ve operasyonel anlamda yapılan çalışmalar ile eşanlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını artıracak ve sektöre duyulan güveni kalıcı hale getirecek yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır (BDDK, Temmuz 2002: 26).

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma çerçevesinde bankacılık sektöründe düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi, risk alma ve alınan riskin yönetilme sürecinin ve yönteminin değişmesi, kurumsal anlamda altyapının güçlendirilmesi yönünde yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması yeniden yapılandırılmanın temel unsurlar arasında yer almıştır. 1999 yılında başlatılan reformların temel amacı, bağımsız bir banka gözetim ve denetim sisteminin bağımsız oluşturulması olmuştur. BDDK'nın 2000 yılında faaliyetlerine başlamasından sonra kurumun, yaptığı düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslar arası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle AB direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Uluslar arası uygulamalar çerçevesinde banka bilançolarında şeffaflığın artırılması, uluslararası muhasebe standartlarına uyumun sağlanması, bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da düzenlemeler yapılmıştır. Bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmalarının önüne geçilmesi amacıyla, bir gruba kullanılacak kredilerin hesabında doğrudan ve dolaylı kredilerin birlikte dikkate alınması kapsamında yapılan düzenlemelerde temel amaç banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde yoğunlaşmasının engellenmesidir (Akman, 2006: 80).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 VE 2008 KRİZLERİNİN BANKA KARLILIKLARINA ETKİLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARA YÖNELİK LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Literatürde, karlılık performansının analizi ile ilgili son dönemlerde yayınlanmış gerek ulusal gerekse uluslararası çok sayıda araştırma ve yayın bulunmaktadır. Bu araştırma ve yayınların bir bölümü tek bir ülkenin bankacılık sistemini konu alan çalışmalar olduğu gibi, bir bölümü ise çok sayıda ülkenin bankacılık sistemlerinin karlılık performansını konu alan çalışmalardan oluşmaktadır.

1.1. Banka Karlılığına Dayalı Performansın Ölçülmesi Konusunda Yapılan Ulusal Ampirik Çalışmalar

Atasoy (2007), 1995-2005 yılları arasında ülkemizde faaliyette bulunan 26 mevduat bankasının yıllık verilerinden yararlanarak karlılıklarını analiz etmiştir. Analiz yöntemi olarak, Türk bankacılık sektörünün aktif karlılığı ve net faiz marjının belirleyicilerini, panel veri kullanarak, çoklu doğrusal regresyon yöntemini kullanmıştır. Çalışmada kullanılan karlılık göstergelerini açıklayan değişkenler üç grupta incelenmiştir. Birinci grupta bankaya özgü değişkenler olan; özsermayenin toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, duran varlıklarının toplam aktiflere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı ve bankaların toplam aktif büyüklüklerinin logaritması yer almaktadır. Makro ekonomik değişkenlerden oluşan ikinci grupta; enflasyon oranı, gayrisafi milli hâsıla ve reel büyüme oranı açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Son grupta ise; finansal sektörün yapısına ilişkin oranlar mevcuttur. Bu oranlar; yoğunlaşma oranı (aktif büyüklüğü bakımından ilk beş bankanın toplam aktif büyüklüğünün, sektör aktiflerine oranı), sektörün toplam aktif büyüklüğünün gayrisafi milli hâsılaya oranı, İMKB'de işlem gören firmaların toplam piyasa kapitalizasyonunun gayrisafi milli hâsılaya oranı ve yine toplam piyasa kapitalizasyonunun bankacılık sektörünün toplam aktiflerine oranıdır. Yapılan analiz sonucuna göre; özsermayenin aktiflere oranı ile karlılık göstergeleri arasında pozitif yönde bir ilişkinin varlığı tespit edilirken; duran varlıkların toplam aktiflere oranı ile karlılık göstergeleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Takipteki

alacaklar için ayrılan karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı ve faiz dışı giderlerin aktiflere oranı ile net faiz marjı aynı yönlü, aktif karlılığı ile ters yönlü ilişkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. Mevduatların aktiflere oranı ve enflasyon oranı aktif karlılığı ile anlamlı ilişkiye sahip değilken, net faiz marjı ile aynı yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu, piyasa kapitalizasyonu arttıkça, net faiz marjının daraldığını ileri sürmektedir.

Aysan ve Ceyhan (2008), 1990-2005 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaları analiz kapsamına almışlardır. Analiz yöntemi olarak da Türk bankacılık sektörünün yıllar itibariyle performans eğilimlerini panel veri regresyon tekniğini kullanarak analiz etmişlerdir. Yaptıkları analiz neticesinde, şube sayıları ile bankaların verimlilikleri arasında olumsuz bir ilişki olduğunu, fakat bankaların etkinlik düzeyleri ile verimlilikleri arasında ise olumlu bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadırlar.

Şerbetli (2008), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ticari bankaların, karlılıkları ile makro ekonomik veriler arasında ilişki olup olmadığını saptamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, 2000-2006 dönemleri arasında ülkemizde faaliyet gösteren ticari bankaların net kar marjını, aktif karlılığını ve özsermaye karlılığını etkileyen etmenleri 23 adet bağımsız değişken kullanarak analiz etmiştir. Çalışmada, makroekonomik parametrelerin, karlılığa olan etkileri araştırılırken, yapay sinir ağları modeli kullanılmıştır. Çalışmada yer alan 23 adet açıklayıcı değişken; gecelik faiz oranları, mevduat faiz oranları, reel kur, tüfe, altın, vadeli mevduat miktarı, kredi hacmi, kapasite kullanım oranları sanayi üretim endeksi, tüfe, toptan eşya fiyatları, ihracat, ithalat, iç borç stoku, portföy yatırımları, GSYİH, toplam rezerv, mevduat hacmi, ödemeler dengesi, cari açık, doğrudan yatırımlar, kamu harcamaları, gayrisafi sabit sermaye yatırımı ve petrol fiyatlarıdır. Yapılan analiz sonucunda; makroekonomik değişkenlerden en iyi tahmin edilebilen bağımlı değişkenin, aktif karlılığı olduğu, aktif karlılığı üzerinde en etkili bulunan değişken ise sırasıyla, gecelik faiz oranları, ardından kamu harcamaları, ihracat ve altın rezervleri olduğunu savunmaktadır.

Bumin (2009), 2002-2008 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların karlılık performanslarını oran analizi yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada bankacılık sektörünün karlılık analizi için temel karlılık oranı olan özkaynak karlılık oranı esas alınarak karlılık alt bölümlere ayrıştırılarak analiz edilmiştir. Karlılık performansının incelenmesinde kullanılan oranlar, bankaların

bilanço ve gelir-gider tablolarında yer alan veriler kullanılarak hesaplanmıştır. Yaptığı analiz sonucunda, Türk bankacılık sektörünün 2007 yılına kadar karlılığında artışlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Fakat 2008 yılında dünya ekonomilerinde ve küresel finans piyasalarında yaşanan dalgalanmaların Türk ekonomisini etkilemesi, bu yılda bankacılık sektörünün karlılığında düşüş yaşanmasına neden olduğunu, bankacılık sektörünün takipteki alacaklar oranının 2008 yılının son çeyreğinde artması ve bunun sonucunda sorunlu hale gelen krediler için ayrılan karşılıklar, sektörün karlılığını düşürdüğünü ileri sürmektedir.

Taşkın (2011), Türkiye’de 1995-2009 yılları arasında faaliyet gösteren mevduat kabul eden ticari bankaların performanslarını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak panel veri analizini kullanmış, performans ölçütü olarak aktif karlılığı, net faiz marjı ve özkaynak karlılığını göz önüne almıştır. Analiz yapılırken 1995-2009 yılları arasında faaliyet gösteren bankaların kredi vermediği yıllar veri setinden çıkarılmış ve Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu’na devredilmiş olan bankalar devredildiği yıldan itibaren inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre makroekonomik değişkenlerden sadece üretim endeksinin bankacılık sisteminin aktif karlılığını etkilerken, krizin hem faiz marjlarını hem de aktif karlılığını olumsuz etkileri olduğunu gözlemlenmiştir. Enflasyon, gayrisafi yurt içi hâsıla ve faiz oranındaki değişimin banka performansına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmadığını, bankaların ölçek ekonomisinden uzaklaşmalarının banka performanslarını olumsuz yönde etkilediği, risklerin performansa negatif yönde etki ettiğini ileri sürmektedir.

Tablo: 3.1: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar

Yazarlar	Yıl	Yöntem	Bağımlı Değişken	Analiz Sonuçları
Atasoy	2007	Panel Veri, Çoklu Doğrusal Regresyon	Aktif Karlılığı, Net Faiz Marjı	Özsermayenin aktiflere oranı ile karlılık göstergeleri arasında pozitif yönde bir ilişkinin varlığı tespit edilirken; duran varlıkların toplam aktiflere oranı ile karlılık göstergeleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir.
Aysan ve Ceyhan	2008	Panel Veri Regresyon Tekniği	Teknik Girdi Verimliliği, Malmquist Faktör Verimliliği, Değişim Endeksi	Şube sayıları ile bankaların verimlilikleri arasında olumsuz bir ilişki olduğunu, fakat bankaların etkinlik düzeyleri ile verimlilikleri arasında ise olumlu bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadırlar.
Şerbetli	2008	Yapay Sinir Ağları Modeli	Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı	Makroekonomik değişkenlerden en iyi tahmin edebilen bağımlı değişkenin, aktif karlılığı olduğu, aktif karlılığı üzerinde en etkili bulunan değişken ise sırasıyla, gecelik faiz oranları, ardından kamu harcamaları, ihracat ve altın rezervleri olduğunu savunmaktadır.

Tablo: 3.1: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar (Devamı)

Yazarlar	Yıl	Yöntem	Bağımlı Değişken	Analiz Sonuçları
Bumin	2009	Oran Analizi Yöntemi	Özkaynak Karlılığı	Türk bankacılık sektörünün 2007 yılına kadar karlılığında artışlar yaşandığı, fakat 2008 yılında yaşanan krizin etkisiyle bankacılık sektörünün karlılığında düşüş yaşanmasına neden olduğunu, bankacılık sektörünün takipteki alacaklar oranının 2008 yılının son çeyreğinde artması ve bunun sonucunda sorunlu hale gelen krediler için ayrılan karşılıklar, sektörün karlılığını düşürdüğünü ileri sürmektedir.
Taşkın	2011	Panel Veri Analizi Yöntemi	Aktif Karlılığı, Net Faiz Marjı ve Özkaynak Karlılığı	Makroekonomik değişkenlerden sadece üretim endeksinin bankacılık sisteminin aktif karlılığını etkilerken, krizin hem faiz marjlarını hem de aktif karlılığını olumsuz etkilediğini gözlemlemiştir. Enflasyon, GSYİH ve faiz oranındaki değişimin banka performansına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmadığını, bankaların ölçek ekonomisinden uzaklaşmalarının banka performanslarını olumsuz yönde etkilediği, risklerin performansa ters yönde etki ettiğini ileri sürmektedir.

1.2. Banka Karlılığına Dayalı Performansın Ölçülmesi Konusunda

Yapılan Uluslararası Ampirik Çalışmalar

Demirgüç-Kunt ve Huizingha (1999), 1988-1995 yılları arasında gelişmiş ve gelişmekte olan 80 ülkede faaliyet gösteren bankaların bankacılık verilerini kullanarak bankaların karlılığını araştırmışlardır. Analiz yöntemi olarak da ağırlıklandırılmış en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen verilerin kullanıldığı regresyon analizi ile 80 ülkede faaliyet gösteren mevduat bankalarının verileri analiz edilmiştir. Çalışmada, veri seti olarak; makro ekonomik koşullar, vergileme, banka düzenlemeleri, finansal yapı ve yasal ölçütleri yansıtan değişkenler kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre; analize konu olan bankaların aktiflerinin ele alınan ülkenin milli gelirine oranı arttıkça ve piyasa yoğunlaşma oranı düştükçe bankaların faiz marjlarının ve karlılıklarının düştüğünü, gelişen ülkelerdeki banka piyasalarında, yabancı bankaların ulusal bankalara göre daha karlı çalıştıklarını, gelişmiş ülkelerde ise tam tersi bir durum söz konusu olduğunu, ulusal bankaların yabancı bankalara göre daha karlı çalıştıklarını ileri sürmektedirler.

Hassan ve Bashir (2000), 1994-2001 yılları arasında 60'dan fazla İslam ülkesinde faaliyet gösteren bankaların verilerini kullanarak İslami bankacılıkta karlılığın belirleyicilerinin neler olduğunu incelenmişlerdir. Çalışmada makro ve mikro değişkenler belirlenerek regresyon ve karlılık analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre; kredilerin bilanço içindeki payı arttıkça analize konu olan bankaların karlılığının azaldığını, pasif yapısı içinde daha pahalı olarak kabul edilen mevduatların payının artmasının aktif ve özkaynak karlılığını düşürdüğü, bilanço içinde faiz getirisi olmayan aktiflerin artmasının banka gelirlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır. Karlılığı etkileyen mikro belirleyicilerin yanı sıra, özellikle milli gelirdeki büyüme oranındaki artışın karlılık üzerinde etkili olan makro ekonomik değişkenlerden en önemlisi olduğu, bankaların büyüklüklerinin artması, bankaların karlılık performanslarını düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır.

Jeon ve Miller (2004), 1991-1999 yılları arasında faaliyet gösteren 16 yerli ve yabancı bankanın temel mali tablolarının yıllık verileri alınarak analize konu olan bankaların Asya krizinden önceki ve krizden sonraki performanslarını incelemişler ve performanslarını etkileyen değişkenlerin neler olduğunu araştırmışlardır. Analiz yöntemi olarak panel veri analizi ve sabit etkiler yöntemi kullanılmıştır. Analiz çerçevesinde bağımlı değişken olarak aktif ve özkaynak karlılığı kullanılırken, toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, menkul kıymetlerin toplam varlıklara

oranı, mevduatların aktiflere oranı, özsermayenin toplam aktiflere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam faiz gelirlerine oranı, faiz dışı giderlerin faiz giderlerine oranı, ticari ve tüketici kredilerinin toplam kredilere oranı, vadeli mevduatın toplam mevduata oranı takipteki kredilerin toplam kredilere oranı TL cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı içsel değişkenler olarak analiz kapsamına alınırken, dışsal makro ekonomik değişkenler olarak da GSMH büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe fazlasının GSMH'ye oranı da bağımsız dışsal değişkenler olarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre; analiz kapsamındaki bankaların özkaynaklarının toplam aktiflere oranının faiz dışı gelirlerin ve personel sayısının gerek özkaynak gerekse aktif karlılığı ile aynı yönde pozitif ilişkili olduğu; buna karşın, faiz dışı giderlerin ve kredi karşılıklarının hem özsermaye hem de aktif karlılığı ile ters yönde negatif ilişkili olduğunu savunmaktadır.

Chantapong (2005), 1995-2000 yılları arasında Tayland'da bulunan 23 yerli ve yabancı ticari bankaların, yıllık verilerini kullanarak Asya krizi sonrası karlılıklarının nasıl etkilendiği üzerine bir çalışma yapmıştır. Analiz kapsamına alınan bankalar; yerli ve yabancı bankalar olarak iki grupta incelenmiş, yerli bankalar kamu ve özel bankalardan oluşurken, %50 den fazlası yabancı sahipliğinde olan bankalar yabancı bankalar olarak, analiz kapsamına alınmıştır. Çalışmada analiz yöntemi olarak; bankalara özgü değişkenler, genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile regresyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz kapsamında bankaların aktif karlılıkları bağımlı değişken olarak alınırken; faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, takipteki kredilerin toplam varlıklara oranı, kredilerin toplam varlıklara oranı da bağımsız değişken olarak, kriz ve sahiplik yapısı ise kukla değişken olarak analiz kapsamına alınmıştır. Yapılan analiz neticesinde; faiz dışı gelirlerin aktif karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu, bunun yanında takipteki krediler ile aktif karlılığı arasında ters yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan yabancı bankaların aktif karlılığının yerli bankalara göre daha yüksek orana sahip olduğu ve krizden sonra uygulanan finansal yapılandırma programının, yerli bankalar üzerinde olumlu etkiler yarattığını savunmaktadır.

Bodla ve Verma (2006), 1994-2004 yılları arasında Hindistan'da faaliyette bulunan 27 kamu bankasının verilerini analiz kapsamına dâhil ederek bankaların karlılıklarını etkileyen faktörlerin neler olduğu üzerinde araştırma yapmışlardır. Yapılan çalışmada yöntem olarak çok değişkenli regresyon modeli kullanılmıştır. Analiz kapsamında bankaların karlılık ölçütü diğer bir ifadeyle bağımlı değişkeni net

kar marjı kullanılırken; analiz kapsamında verilen kredilerin mevduata oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, ayrılan karşılıklar, faaliyet giderleri, personel başına düşen gelir miktarı ve personel başına düşen kar ise bağımsız değişkenler olarak kullanıldığı görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda; banka karlılığını etkileyen değişkenler, yıllık bazda incelendiğinden, bağımsız değişkenlerin net kar marjı ile ilişkileri bazı yıllar anlamlı sonuç vermekte, bazı yıllar da ise, istatistiksel olarak açıklayıcılıktan uzaklaşmaktadır. Fakat genel anlamda bakıldığında, faiz dışı gelirlerin, on üç yıl üzerinden yapılan araştırmanın dokuzuncu yılında; fiyat farkının ise, toplamda on bir yılda net kar ile aynı yönde ilişkili olduğu. Buna karşın, sabit maliyetlerin dokuz ayrı yılda, ayrılan karşılıkların ise, yedi farklı yılda net kar ile ters yönde ilişkili olduğunu ileri sürmektedirler. En yüksek açıklayıcılığa sahip ve 5 yıllık süre zarfında net kar marjını olumsuz etkileyen son oran ise, takipteki kredilerin, toplam kredilere oranı olduğunu ileri sürmektedirler.

Tregenna (2009), Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1994-2005 yılları arasında 644 ticari bankanın üçer aylık dönemler itibariyle verilerini kullanarak, panel tahminleme analizi tekniklerinden biri olan genelleştirilmiş momentler yöntemi ile analize konu olan bankaların yoğunlaşmaların, pazar payının, banka büyüklüğünün ve yönetsel etkinliğin bankaların performansları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Regresyon analizinde karlılığın göstergesi olarak, özsermaye ve aktif karlılığını açıklayan beş bağımsız değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler; pazardaki yoğunlaşma endeksi, pazar payı, banka büyüklüğü (toplam varlıkların logaritması ve logaritmik karesi), yönetsel yetersizlik (toplam diğer giderlerin net kara oranı) ve dört farklı kontrol değişkenidir. Yapılan analiz sonuçlarına göre; yoğunlaşmanın, pazar payının ve büyüklüğün her iki karlılık göstergesi ile de aynı yönde güçlü bir ilişkiye sahip olduğu, diğer taraftan, karlılıklar ile ters yönlü ilişkiye sahip olan tek değişken de, yönetsel etkinsizliği temsil eden giderlerin artışı olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca bu ilişki diğerleri kadar güçlü olmadığı için, bankaların karlarını yönetsel etkinlik sonucu değil, finansal yapı sonucu edinebildiğini savunmaktadır.

Tablo 3.2: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Yazarlar	Yıl	Yöntem	Bağımlı Değişken	Analiz Sonuçları
Demirgüç-Kunt ve Huizingha	1999	En küçük kareler yöntemi, Regresyon yöntemi	Faiz marjları	Analiz kapsamındaki bankaların aktiflerinin, ele alınan ülkenin milli gelirine oranı arttıkça ve piyasa yoğunlaşma oranı düştükçe bankaların faiz marjlarının düştüğünü, gelişen ülkelerdeki banka piyasalarında, yabancı bankaların ulusal bankalara göre daha karlı çalıştıklarını ileri sürmektedir.
Hassan ve Bashir	2000	Panel veri, Regresyon analizi, Karlılık analizi	Aktif ve özkaynak karlılığı	İslami bankaların özkaynaklarının karlılıkları üzerinde olumlu etkisi olduğu, kredilerin bilanço içindeki payı arttıkça analize konu olan bankaların karlılığının azaldığını, pasif yapısı içinde daha pahalı olarak kabul edilen mevduatların payının artmasının aktif ve özkaynak karlılığını düşürdüğü, bilanço içinde faiz getirisi olmayan aktiflerin artmasının banka gelirlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Tablo 3.2: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar (Devamı)

Yazarlar	Yıl	Yöntem	Bağımlı Değişken	Analiz Sonuçları
Jeon ve Miller	2004	Panel Veri Analizi ve Sabit Etkiler Yöntemi	Aktif ve Özkaynak Karlılığı	Özkaynakların toplam aktiflere oranının faiz dışı gelirlerin ve personel sayısının hem özkaynak hem de aktif karlılığı ile pozitif ilişkili olduğu; faiz dışı giderlerin ve kredi karşılıklarının hem özkaynak hem de aktif karlılığı ile negatif ilişki olduğunu savunmaktadır.
Chantapong	2005	Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi, Regresyon Analizi	Aktif Karlılığı	Faiz dışı gelirlerin aktif karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu, bunun yanında takipteki krediler ile aktif karlılığı arasında ters yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan yabancı bankaların aktif karlılığının yerli bankalara göre daha yüksek orana sahip olduğu ve krizden sonra uygulanan finansal yapılandırma programının, yerli bankalar üzerinde olumlu etkiler yarattığını savunmaktadır.

Tablo 3.2: Bankacılık Sektörünün Karlılığını Etkileyen Faktörlerle İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar (Devamı)

Yazarlar	Yıl	Yöntem	Bağımlı Değişken	Analiz Sonuçları
Bodla ve Verma	2006	Çok Değişkenli Regresyon Modeli	Net Kar Marjı	Banka karlılığını etkileyen değişkenler, yıllık bazda incelendiğinden, bağımsız değişkenlerin net kar marjı ile ilişkileri bazı yıllar anlamlı sonuç vermekte, bazı yıllar da ise, istatistiksel olarak açıklayıcılıktan uzaklaşmaktadır. Fakat genel anlamda bakıldığında, faiz dışı gelirlerin, on üç yıl üzerinden yapılan araştırmanın dokuzuncu yılında; fiyat farkının ise, toplamda on bir yılda net kar ile aynı yönde ilişkili olduğunu savunmaktadır.
Tregenna	2009	Panel Tahminleme Analizi, Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	Özsermaye ve Aktif Karlılığı	Yoğunlaşmanın, pazar payının ve büyüklüğün her iki karlılık göstergesi ile de aynı yönde güçlü bir ilişkiye sahip olduğu, diğer taraftan, karlılıklar ile ters yönlü ilişkiye sahip olan tek değişken de, yönetsel etkisizliği temsil eden giderlerin artışı olduğunu ileri sürmektedir

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIĞINA İLİŞKİN EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ (2000-2010)

1990'lı yıllardan sonra dünya genelinde ve ülkemizde yaşanan ekonomik krizler bankaların mali yapılarını etkilemiş ve bu durum bankaların bilançolarına yansımıştır. Özellikle 2000 ve 2001 yılında yaşanan finansal krizlerin etkisiyle bankacılık sektörü finansal anlamda yeniden yapılandırılmış ve bankaların yaşanacak krizlere karşı daha duyarlı ve kırılğan olmayan bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Dolayısıyla bankaların mali yapısının güçlendirilmesine yönelik olarak 2002 yılında yapılan yasal düzenlemelerin bankaların ekonomik krizlerden etkilenme düzeyinin, 2002 yılı öncesi döneme nazaran azaltılması hedeflenmiştir.

Yasal düzenlemeler sonrasında bankaların ekonomik krizlerden etkilenme düzeyinde meydana gelen farklılıkların ortaya çıkarılması, söz konusu yasal düzenlemelerin amacına ulaşip ulaşmadığının tespiti açısından önemlidir. Nitekim bu konu üzerine değişik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda banka bilançolarının analizinde veri zarflama yöntemi, zaman serisi analizi yöntemi, CAMELS Analizi ve oran analizi yöntemlerinin kullanılması suretiyle ekonomik krizlerin bankaların etkinlikleri, faaliyetleri ve karlılıkları üzerinde oluşturduğu etkinin tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

4.1. Tezin Amacı ve Önemi

Bankalar, faaliyetlerini gerçekleştirirken tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak ve mali piyasalarda güven ve istikrar sağlamak gibi önemli sorumluluklara sahiptir. Bankaların finansal krizlerden etkilenmesi gerek ülke ekonomisi üzerindeki etkisi gerekse tasarruf sahiplerine karşı olan yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bankaların karlılıklarının finansal krizlerden etkilenme durumunun tespit edilmesinin, gerek düzenleyici organlara gerekse tasarruf sahiplerine fikir verilmesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, ülkemizde yaşanan ve finansal anlamda gerek reel sektörü gerekse mali sektörü derinden etkileyen 2001 krizi ile 2006 yılının ikinci yarısında ABD'de başlayan ve ülkemizde de 2008 yılında hissedilen 2008 krizinin

Türk bankacılık sektörü karlılığına etkilerinin 2000-2010 dönemine ilişkin zaman serisi dikkate alınarak tespit edilmesidir.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışmada, Türk bankacılık sektörünün 2000-2010 yılları arasındaki bilanço ve gelir tablosunun 3 aylık verileri kullanılmakta ve 2001 ile 2008 yıllarındaki finansal krizlerin karlılık üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada kullanılan tüm değişkenler ve değişkenlere ait verilerin sadece 2000-2010 dönemine ait 3 aylık serilerden elde edilmiş olması çalışma için bir kısıt olarak değerlendirilebilir.

4.3. Model ve Veri Seti

Çalışmanın veri seti Türk bankacılık sektörünün 2000-2010 arası yıllara ait temel mali tablolarının 3 aylık serilerinden elde edilmiştir. Türk bankacılık sektörünün karlılığını gösteren (Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri)/Toplam Aktif değeri olan “Net Faiz Marjı” bağımlı değişken olarak, bankacılık sektörünün karlılığı üzerinde etkisi olduğu düşünülen “Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler” ve “Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar” değişkenleri de bağımsız değişkenler olarak veri setini teşkil etmektedir. Çalışmada “Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri” yerine “Net Faiz Geliri” ifadesi kullanılmaktadır.

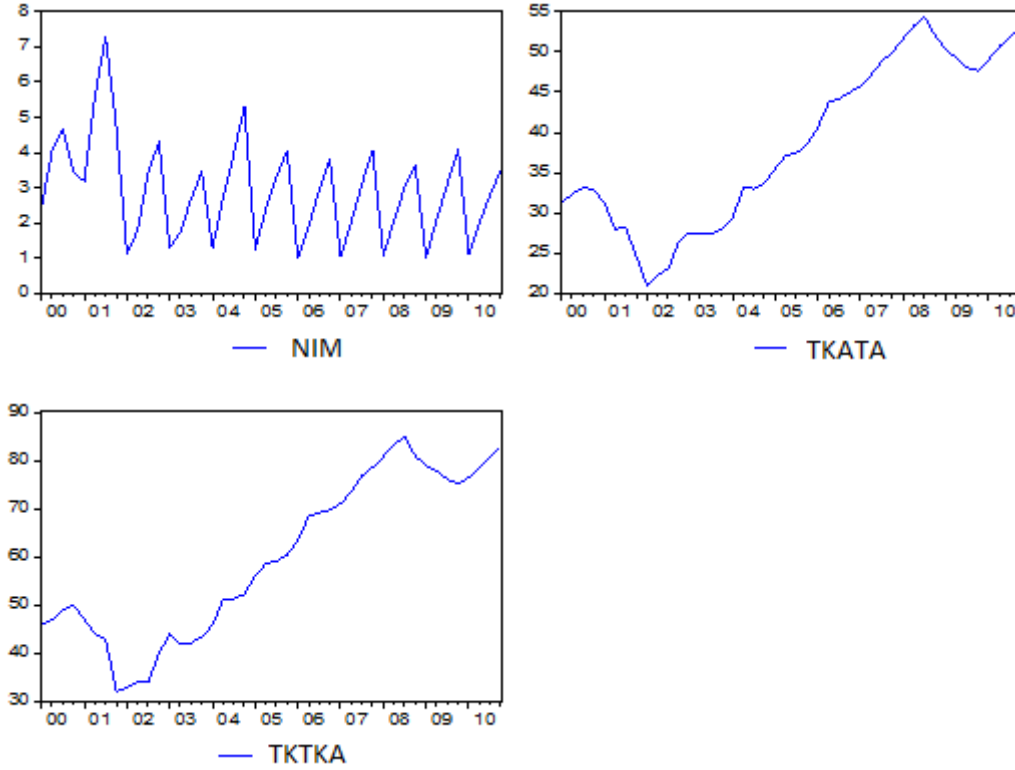
Veri seti Türk bankacılık sektörünün finansal tablolarını oluşturulan değerlere dayanmakta olup, Türkiye Bankalar Birliği’nin resmi internet sitesinden temin edilerek oluşturulmuştur. Türk bankacılık sektörü karlılık göstergelerini temsilen seçilen değişkenler, kısaltmaları, veri kaynağı ve kapsadıkları dönem Tablo 4.1’de yer almaktadır.

Tablo 4.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

Değişkenler	Kısaltmalar	Açıklama	Veri Kaynağı	Dönemler
Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	NIM	%	TBB	2000-2010
Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler	TKATA	%	TBB	2000-2010
Takipteki Krediler / Toplam Krediler ve Alacaklar	TKTKA	%	TBB	2000-2010
Net Faiz Geliri: Faiz Gelirleri - Faiz Giderleri				

Bu çalışmada kullanılan Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler ile Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler ile Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklara ait 2000-2010 yılları arası 3'er aylık verilerin grafiksel gösterimi Grafik 4.1'de yer almaktadır.

Grafik:4.1: Analizde Kullanılan Değişkenlerin Grafiksel Gösterimi

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada zaman serisi analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın gerektirdiği analizlerin yapılmasında ekonometrik paket program olarak Eviews 5.1 programından yararlanılmıştır. Çalışmada iki aşamalı bir analiz yapılmıştır. İlk aşamada, analizde kullanılan değişkenler hareketli ortalamalar yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Daha sonra değişkenler, analizin ilk aşaması olan durağanlık testine tabi tutulmuş; önce ADF Testi (Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi), daha sonra Philips-Perron testi yapılmıştır. Analizin ikinci aşamasında ise, Johansen eşbütünleşme testi yapılarak 2001 ve 2008'de yaşanan finansal krizleri kapsayan 10 yıllık dönem içinde bankacılık sektörünün karlılık değişkeni olarak alınan Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler (NIMSA) ile karlılık üzerinde etkisi olduğu düşünülen Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler (TKATA) ve Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar (TKTKA) değişkenleri arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir.

Bu çalışmada serilerin durağan olup olmadığının belirlenmesinde ADF birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) için;

H₀: Birim kök vardır, seriler durağan değildir.

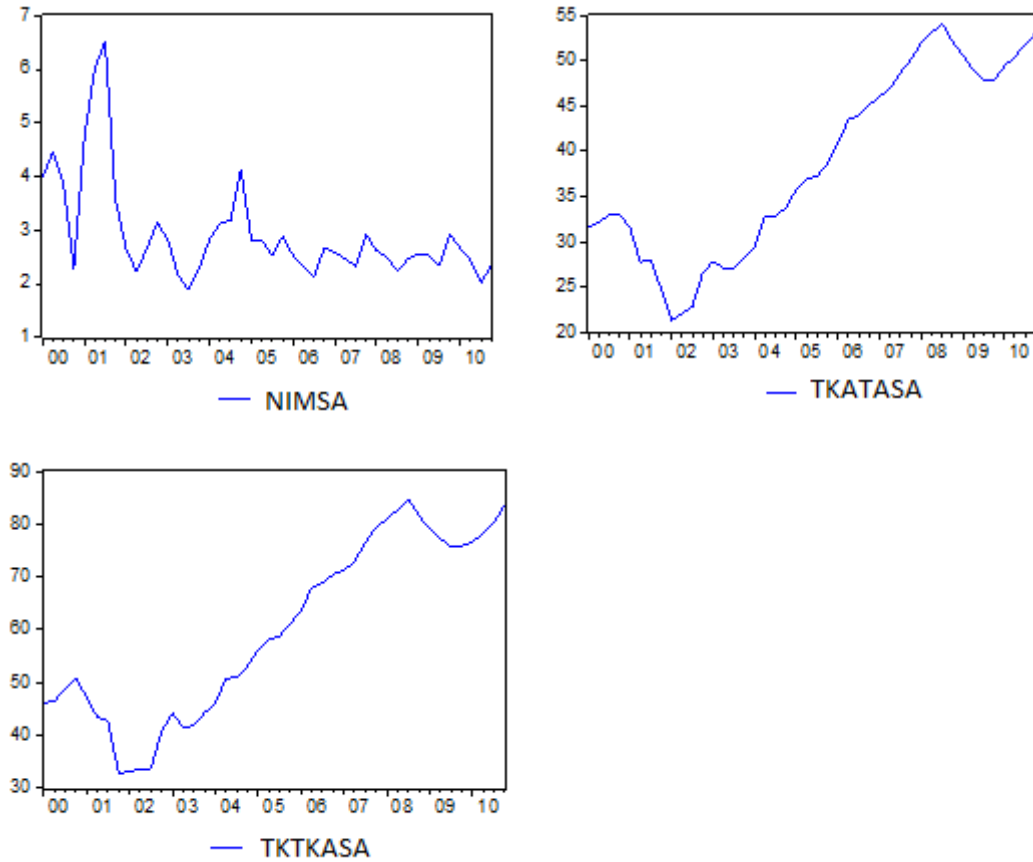
H₁: Birim kök yoktur, seriler durağandır.

Hipotezleri test edilmiştir.

Test sonucunda H₀ reddedilemiyorsa, serinin durağan olmadığına karar verilmekte ve serinin farkı alınarak birim kök incelemesine devam edilmektedir. Durağanlığı sağlamak için “d” kez fark alınması durumunda, değişkenin “d” sırasında bütünleşik (entegre) olduğu söylenmekte ve değişken I(d) şeklinde gösterilmekteyken; 0 sırasında bütünleşmiş bir değişken ise durağan olmakta ve bu değişken I(0) ile ifade edilmektedir (Kennedy, 2006:356).

Mevsimsellikten arındırılmış serilere ait grafikler Grafik 4.2 başlığında ve kısaltmalarının sonunda yer alan SA (Seasonal Adjustment) takısı ile belirtilmiştir.

Grafik 4.2: Analiz Kapsamındaki Serilerin Mevsimsellikten Arındırılmış Hali

4.4.1. Birim Kök Testleri

Analize geçmeden önce verilerin durağanlığının incelenmesi gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileri ekonometrik analizde çoğunlukla sorunlu olarak nitelendirilmektedir. Granger ve Newbold (1974), durağan olmayan seriler kullanarak yapılan tahminde ortaya sahte regresyonun çıkacağını belirtmişlerdir. Bu durumda regresyon tahmini ile elde edilen sonuçlar değişkenler arasında gerçek bir ilişkiyi yansıtmayacaktır. Dolayısıyla, ekonometrik analizlerde değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin durağan olması gerekmektedir (Tarı, 2002:372). Durağan olmayan zaman serileri ile yapılan regresyon analizleri ilgili zaman serisi verileri arasında ancak bir eşbütünleşim ilişkisi varsa gerçek bir ilişkiyi yansıtabilecektir. Bu çalışmada serilerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesinde ADF ve PP birim kök testlerinden yararlanılmıştır

Durağanlık; ortalamasıyla varyansı zaman içinde sabit olan ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olarak olasılıklı bir süreç için durağandır şeklinde ifade edilmektedir. Kısaca, şayet bir zaman serisi durağan ise, ortalaması, varyansı ve çeşitli gecikmelerdeki ortak varyansı, bunlar ne zaman ölçülürse ölçülsün aynı kalmaktadır (Gujarati, 2006:713). Karşılaşılan çoğu zaman serisi durağan değildir (Madalla, 1992:530). Durağanlığı araştırmak için uygulamada en çok kullanılan yöntemler; Dickey-Fuller (DF) (1979), Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Philips ve Perron (PP) (1988) birim kök testleridir.

Dickey-Fuller Testi hata terimlerinin istatistikî olarak bağımsız olduklarını ve sabit varyansa sahip olduklarını varsayar. Bu metodoloji kullanılırken hata terimleri arasında korelasyon olmadığına ve sabit varyansa sahip olduklarına emin olmak gerekir. Phillips ve Perron (1988) Dickey-Fuller'ın hata terimleri ile ilgili olan bu varsayımı genişletmişlerdir.

Serinin durağan olup-olmadığının sınanması amacıyla kullanılan birim kök testinde, ilgili değişkenin bir önceki dönemde aldığı değer, cari dönemde sahip olduğu değeri ne şekilde etkilediği araştırılmaktadır (Tarı, 1999:372-375):

Y değişkeninin cari dönemde (t dönemi) aldığı değer (Y_t), bir önceki dönem değeri (Y_{t-1}) ile ilişkisi aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$Y_t = P Y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

Buradaki birinci dereceden otoregresif AR(1) modelinde, P katsayısının 1'e eşit (P=1) bulunması halinde, zaman serisinin durağan olmadığı ve birim kök sorunu taşıdığı ortaya çıkar:

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

1 nolu eşitliğin her iki yanından Y_{t-1} terimi çıkarıldığında,

$$Y_t - Y_{t-1} = (P-1) Y_{t-1} + u_t \quad (3)$$

$$\text{Yada, } \Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (4)$$

Burada, P=1 iken $\delta=0$ olur. Dolayısıyla, serinin birinci farkı durağandır: I(1)

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1} = u_t \quad (5)$$

Burada T gözlem sayısını μ t hata terimlerinin dağılımını göstermekte olup bu hata teriminin beklenen ortalaması sifıra eşittir. Fakat burada hata terimleri arasında içsel bağlantının (serial correlation) olmadığı veya homojenlik varsayımı gerekli değildir. Bu açıdan bakıldığında Dickey-Fuller testinin bağımsızlık ve homojenite varsayımları Phillips-Perron testinde terk edilmiş hata terimlerinin zayıf bağımlılığı ve heterojen dağılımı kabul edilmiştir. Böylece Phillips-Perron Dickey – Fuller t istatistiklerini geliştirmesinde hata terimlerinin varsayımları konusundaki sınırlamaları dikkate almamıştır (Enders, 1995:239-240).

Bu çalışmada serilerin durağan olup olmadığının belirlenmesinde ADF birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) için sıfır hipotezi birim kök varlığını serilerin durağan olmadığını, alternatif hipotez ise birim kök yoktur, yani serilerin durağan olduğunu ifade etmektedir. Test sonucunda H_0 reddedilemiyorsa, serinin durağan olmadığına karar verilmekte ve serinin farkı alınarak birim kök incelemesine devam edilmektedir. Durağanlığı sağlamak için “d” kez fark alınması durumunda, değişkenin “d” düzeyinde (derecesinde) bütünleşik (entegre) olduğu söylenmekte ve değişken I(d) şeklinde gösterilmektedirken; 0 düzeyinde bütünleşmiş bir değişken ise durağan olmakta ve bu değişken I(0) ile ifade edilmektedir (Kennedy, 2006:356).

4.4.2. Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme analizi, değişkenlere ait seriler durağan olmasa bile, bu serilerin durağan bir doğrusal kombinasyonunun var olabileceğini ve eğer varsa, bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini ileri sürmektedir. Bu durumda seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olabilir ve aralarındaki regresyon yanıltıcı olmaz (Tarı, 2002:375). Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini belirlemede yaygın olarak Engle ve Granger (1987), Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) ve Johansen (1995) tarafından geliştirilen yöntemler kullanılmaktadır. Engle ve Granger yöntemi ikiden fazla değişken olduğunda birden fazla eşbütünleşme ilişkisi olabileceği için tercih edilmemektedir (Aslan ve Kula, 2010:158).

Granger (1981), eş bütünleşme teorisini geliştirmiş ve seriler arasında uzun dönemli denge ilişkilerin araştırılmasında yeni bir yöntem ortaya koymuştur. Engle ve Granger (1987) ise eş bütünleşme analizi için iki adımlı tahmin yöntemini geliştirmiştir. Bu yöntem durağan olmayan iki seriden birinin diğeri üzerine koşullanmasından elde edilecek hata terimleri serisinin durağan olup olmadığı sonucuna dayanmaktadır. Hata terimleri serisinin durağan olması halinde, bu iki serinin birlikte hareket ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak, Engle-Granger yöntemi, birden fazla eş bütünleşme vektörünün olup olmadığını sınamamaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik Johansen (1988, 1991), üzerinde çalışılan değişken kümesi için gerekli olan eş bütünleşme vektör sayısını belirleyen bir test geliştirmiştir. Johansen eş bütünleşme analizinin amacı Π katsayılar matrisinin değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri hakkında bilgiye sahip olup olmadığının araştırılmasıdır.

Testin ilk aşamasında, $I(1)$ durağanlık düzeyinde bulunan denklem sistemi – değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer aldığı- VAR modeli şeklinde ifade edilir (Bozkurt, 2007:116-117):

$$\Delta X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k} + \Pi X_{t-k} + e_t \quad t=1,2,\dots \quad (6)$$

$$\Gamma_i = -I + \Pi_1 + \dots + \Pi_i \quad i=1,\dots,k \quad (7)$$

Π katsayılar matrisidir. (pxr) boyutlu Π katsayılar matrisi, α ve β' matrislerinin çarpımıdır. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı Trace (İz) Testi ile

Maksimum Eigenvalue (Maksimum Özdeğer) Testi ile sınanır ve elde edilen λ_{trace} ile λ_{max} değerleri, Johansen ve Juselius (1990)'da belirtilen kritik değerler ile karşılaştırılır. “Eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklinde kurulan sıfır hipotezi ($r=0$), ilgili test istatistiklerinin kritik değerleri aşması durumunda reddedilir.

4.5. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması

Çalışmada veriler iki aşamada test edilmiştir. Birinci aşamada birim kök testi analizi yapılırken, ikinci aşamada ise eşbütünleşme analizi yapılarak 2001 ve 2008 ekonomik krizlerini kapsayan on yıllık dönem çerçevesinde Türk bankacılık sektörünün karlılık değişkeni ve bankacılık sektörünün karlılığına etkisi olduğu düşünülen değişkenler analiz edilmiştir.

4.5.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmada serilerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesinde Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) için sıfır hipotezi birim kök varlığını diğer bir ifadeyle serilerin durağan olmadığını, alternatif hipotez ise birim kök yoktur, yani serilerin durağan olduğunu ifade etmektedir. Yapılan analiz sonucunda H_0 reddedilmiyorsa, serinin durağan olmadığına karar verilmekte ve serinin farkı alınarak birim kök incelemesine devam edilmektedir. Durağanlığı sağlamak için “d” kez fark alınması durumunda, değişkenin “d” sırasında bütünleşik olduğu söylenmekte ve değişken $I(d)$ şeklinde gösterilmekteyken, “0” sırasında bütünleşmiş bir değişken ise durağan olmakta ve bu değişken $I(0)$ olarak gösterilmektedir (Kennedy, 2006:356).

Serilerde birim kök olup olmadığı Augmentin Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) testleri ile incelenmiştir. Her iki test için de sabitli-trendli regresyon modelleri kullanılmıştır. Serilerin birim kök testi sonuçları Tablo 4.2’de verilmektedir.

Tablo 4.2: Analiz Kapsamındaki Değişkenler İçin ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF Değeri (Düzy)	ADF Değeri (Birinci Fark)	Sonuç
	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendli	
NIMsa	-3.514022 (0)	-7.408979 (2)	I(1)
TKATAsa	-2.622258 (1)	-4.865774 (0)	I(1)
TKTKAsa	-1.895368 (0)	-4.286801 (2)	I(1)
% 1 Kritik Değeri	-4.186481	-4.205004	
% 5 Kritik Değeri	-3.518090	-3.526609	
% 10 Kritik Değer	-3.189732	-3.194611	

Not: Parantez içindeki değer SIC kriterine göre seçilen gecikme sayısını göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır.

ADF testinde hataların birbirinden bağımsız ve sabit varyanslı olduğu varsayımı, hem otoregresif hem de hareketli ortalama bileşenleri söz konusu olduğunda probleme neden olmaktadır. Philips (1987) ve Philips ve Perron (1988), hata terimleri arasında otokorelasyon ve değişken varyans olabileceği düşüncesiyle birim kök testi geliştirilmişlerdir. Hem otokorelasyon ve değişken varyans problemi hem de bu değişkenlerin durağanlığı hakkında daha sağlıklı bilgi edinebilmek için bu çalışmada ADF testine ek olarak değişkenlerin durağanlığının araştırılmasında Philips-Perron testi uygulanmıştır. Tablo 4.3’de Philips-Perron testlerinin sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.3: Analiz Kapsamındaki Değişkenler İçin Philips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	PP Değeri (Düzy)	PP Değeri (Birinci Fark)	Sonuç
	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendli	
NIMsa	-2.882852	-9.712350	I(1)
TKATAsa	-2.119389	-4.867890	I(1)
TKTKAsa	-1.895368	-4.533882	I(1)
% 1 Kritik Değeri	-4.186481	-4.192337	
% 5 Kritik Değeri	-3.518090	-3.520787	
% 10 Kritik Değer	-3.189732	-3.191277	

Tablo 4.3’de de görüldüğü üzere, analizde kullanılan değişkenlerin tümü düzeyde durağan değilken, ilk farklarda durağandır. Diğer bir ifade ile tüm değişkenler I(1)’dir.

4.5.2. Eşbütünleşme (Ko-Entegrasyon) Testi Sonuçları

Çalışmada, analiz kapsamındaki değişkenlere ait serilerin birinci devresel farklarında durağan olması bu serilerin aynı stokastik trendi paylaşabileceklerini ortaya koymaktadır. Bu amaçla, değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin var

olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Johansen eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Tablo 4.4’de serilere ilişkin gecikme uzunluğu testi sonuçları verilmektedir.

Tablo 4.4: Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-355.3218	NA	12118.55	17.91605	18.04276	17.96189
1	-247.3064	194.4279	85.94429	12.96532	13.47198*	13.14851
2	-232.9309	23.71957	66.27630	12.69654	13.58321	13.01713
3	-219.5364	20.09163	54.36214	12.47682	13.74348	12.93481
4	-198.6953	28.13552*	31.32761*	11.88477*	13.53142	12.48015*

*, kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

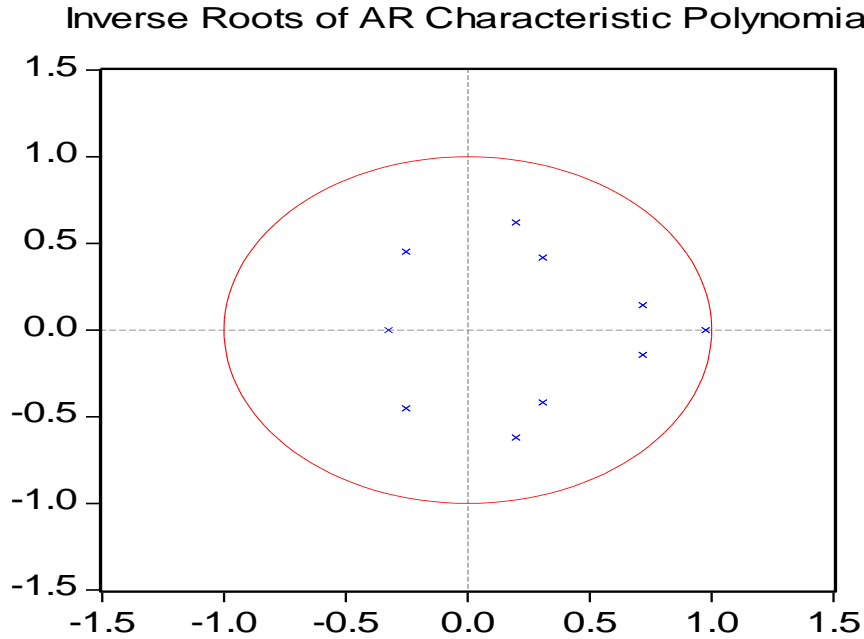
Modelin tahmininde uygulanacak olan Gecikme sayısı belirlenirken Akaike Information Criterion (AIC), Schwarz (SC), Final Prediction Error (FPE), Likelihood Ratio (LR) ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) gibi bilgi kriterleri göz önünde bulundurulmaktadır. Bu kriterleri minimum yapan gecikme uzunluğu optimal olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada analiz edilecek model için 2 gecikme uzunluğu alınmıştır. Bilgi kriterleri gecikme uzunluğunu 4 vermiştir. Ancak Tablo 4.4’de yer alan gecikme uzunluğunda (3 ve 4) otokorelasyon ve değişen varyans problemleri olduğu için modelde gecikme uzunluğu 2 olarak alınmıştır. Tablo 4.5’de otokorelasyon ve değişen varyans için LM testi ve olasılık değerleri yer almaktadır.

Tablo 4.5: Otokorelasyon LM testi sonucu

Gecikme	Lm-Stat	Olasılık Değeri
1	21.51190	0.0106
2	16.02020	0.0865
3	23.88160	0.0045
4	19.27503	0.0230

Tahmin edilen model için AR karakteristik polinomunun ters kökleri Grafik 4.3.’te yer almaktadır. Köklerin tamamının çember içerisinde yer alması ve simetrik izdüşümlere sahip olması, modelin durağanlık açısından herhangi bir sorun taşımadığını ortaya koyup, eşbütünleşme ilişkisinin normal bir dağılım taşıdığını ve uygun bir matematik formu ile çalıştığını doğrulamaktadır. AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içerisindeki konumu Grafik 4.3’de gösterilmiştir.

Grafik 4.3: AR Karakteristik Polinomunun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu

Tablo 4.6’da yer alan Johansen eşbütünlük test sonuçları VAR modelinde seçilen gecikme uzunluğu için değişkenler arasında her iki test sonucunda da (1) adet eşbütünlük vektörün bulunduğunu göstermektedir. Johansen’in beklentisi çoğu ilişki için bir eşbütünlük vektör tespit edilmesidir. Çünkü birden fazla eşbütünlük denklemleri olması durumunda tüm denklemlerin ayrı ayrı yorumlanması gerekmektedir. Bu nedenle elde edilen sonuç beklentiye cevap vermektedir. Sevüktekin ve Nargeleçekenler’in (2010)’de belirttiği gibi; değişkenler (NIMsa, TKATAsa, TKTKAsa,) arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Bu uzun dönemli ilişki, normalleştirilmiş eşbütünlük vektör tahminleri ile daha kolay yorumlanabilir.

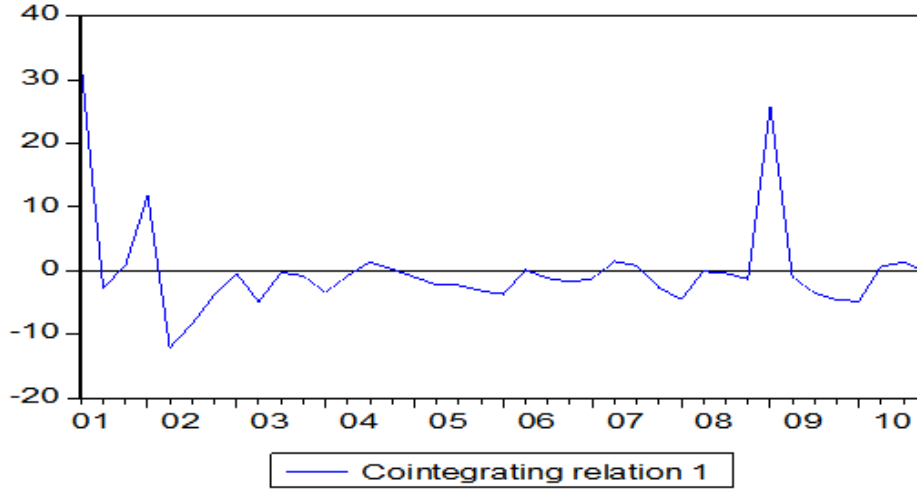
Tablo 4.6: Johansen Eşbütünlük Test Sonuçları

Değişkenler: NIMsa, TKATAsa, TKTKAsa, Gecikme Uzunluğu: 2									
İz (Trace) İstatistiği					Maksimum Özdeğer İstatistiği				
Sıfır Hipotez (H ₀)	Alternatif Hipotez (H ₁)	Test İstatistiği	Kritik Değer (%1)	Olasılık Değeri	Sıfır Hipotez (H ₀)	Alternatif Hipotez (H ₁)	Test İstatistiği	Kritik Değer (%1)	Olasılık Değeri
$r \leq 0^*$	$r > 0$	63.23683	29.7970	0,0000	$r = 0^*$	$r = 1$	48.92813	21.13162	0.0000
$r \leq 1$	$r > 1$	14.30870	15.49471	0.0748	$r = 1$	$r = 2$	14.00587	14.26460	0.0549
$r \leq 2$	$r > 2$	0.302832	3.841466	0.5821	$r = 2$	$r = 3$	0.302832	3.841466	0.5821

* , hipotezin reddedildiğini göstermektedir.

Grafik 4.4'te ise sistemin sahip olduğu eşbütünleşme ilişkisi verilmiştir. Grafikte yer alan eşbütünleşme ilişkisinin “0” etrafında dalgalanması, modelde yer alan ve tek tek durağan olmayan değişkenlerin doğrusal bileşiminin durağan olduğunu göstermektedir.

Grafik 4.4: Sistemin Eş Bütünleşme Grafiği

Tablo 4.7: Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Vektörü (Nihai Sonuç)

	NIMsa	TKATAsa	TKTKAsa
Normalleştirilmiş katsayılar	1	0,08966	-0.062931
Standart Sapmalar		(0.01173)	(0.01491)
t istatistik değerleri		7.643649*	-4.220724*

* t değerleri 2'den büyük olduğu için %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

t değerleri normalleştirilmiş katsayıların standart sapmaya bölünmesiyle elde edilmiştir.

Tablo 4.7'de, analizde kullanılan değişkenlerin 2000-2010 döneminde ülkemiz bankacılık sektörünün karlılığını temsil eden NIMsa ile pozitif ve negatif yönde çalışan uzun dönemli ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Tablo 4.7'de yer alan tahmin sonuçları çerçevesinde eşbütünleşme denklemi aşağıdaki şekilde yazılabilir.

$$NIMsa = f(TKATAsa, TKTKAsa)$$

$$NIMsa = 2,905132 - 0,08966TKATAsa + 0,062931TKTKAsa$$

4.6. Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Yapılan analiz neticesinde elde edilen eşbütünleşme denkleminin işaret ve katsayıları değerlendirildiğinde, Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler (NIMsa) değişkeni üzerinde, Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktiflerin (TKAKAsa) negatif, Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacakların (TKTKAsa) ise pozitif bir etkiye

sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgularla beklenen etkiler Tablo 4.8’de gösterilmektedir.

Tablo 4.8: Beklenen etki ve yapılan analiz eşleştirmesi

Açıklayıcı Değişkenler	Beklenen Etki	Analiz Sonucu ile İlişkisi
TKATA	+,-	-
TKTKA	-	+
Açıklamalar:		
-.- = Ortak bir görüş bulunmamaktadır.		
+ = Aynı yönde (Pozitif) ilişki bulunmaktadır.		
- = Ters yönde (Negatif) ilişki bulunmaktadır.		

Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler (TKAKAsa):

Bu husustaki beklenti hem pozitif hem de negatif yönlü bir etkidir. Yani ekonomik krize rağmen, örneğin kullanılan kredilerin güçlü teminatlara bağlı olması neticesinde net faiz gelirinin artması mümkündür. Ancak benzer şekilde ekonomik kriz döneminde, kullanılan kredilerin güçlü teminatlara bağlı olmaması ve bankaların enflasyon ve kur değişimi gibi nedenlerle para bulma maliyetlerinin artması neticesinde net faiz gelirinde azalış olabilir.

Hassan ve Bashir (2000), Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), kriz dönemlerinde net faiz marjı ile krediler arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Bu çalışmanın analiz sonuçlarına bakıldığında ise, kriz dönemlerinde bankaların Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler (TKAKAsa) oranında meydana gelen %1’lik bir artışın, Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler (NIMsa) oranında %8,966 azalmaya neden olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, yukarıdaki çalışmalarda olduğu gibi Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler ile Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bulguları, kriz dönemlerinde ülkemiz bankacılık sektörünün net faiz gelirlerinin azaldığını göstermektedir.

Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar (TKTKAsa):

Bu husustaki beklenti negatif yönlü bir etkidir. Yani ekonomik kriz dönemlerinde, ödenmediği için takibe alınan kredilerin artması neticesinde net faiz gelirinin azalması söz konusudur. Özellikle, Amerika’da yaşanan mortgage krizinde olduğu gibi, banka tarafından alınan teminatın değerinin, kredi alacak tutarından

daha düşük bir seviyeye düşmesi gibi nedenlerle net faiz gelirinde azalış olması kaçınılmazdır.

Atasoy (2000), Jeon ve Miller (2004), Chantapong (2005) ile Taşkın (2011), takipteki krediler ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Bu çalışmanın analiz sonuçları ise, beklentilerin tersine kriz dönemlerinde Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar (TKTKA_{sa}) oranında meydana gelen %1'lik bir artışın, Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler (NIM_{sa}) oranında % 6,2931 artışa neden olduğunu göstermektedir.

Banka karlılığında tespit edilen % 6,2931 oranındaki bu artış özellikle 2001 finansal krizi sonrası dönemde BDDK'nın bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmeye dönük düzenlemeleri sayesinde, bankaların verdikleri krediler karşılığında aldıkları teminatların daha sağlam olması neticesinde 2001 krizinden sonra batık veya takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payının azalmış olması, takipteki kredilerin kriz dönemlerindeki artışının ise teminatın güçlü olması ve kredi alacağıının gecikme nedeniyle artması sonucu net faiz marjını artırması şeklinde yorumlanabilir. Ulaşılan bu sonuç Tablo 4.9'da yer alan verilerle de desteklenmektedir.

Tablo 4.9: Takipteki Krediler / Toplam Krediler ve Alacaklar

	Takipteki Krediler/ Toplam Krediler ve Alacaklar (%)										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türk Bankacılık Sistemi	-	19,9	6,6	1,4	0,7	0,5	0,3	0,4	0,7	0,8	0,6
2000 yılı banka bilançolarında net-brüt ayrımı bulunmadığından hesaplama yapılmamıştır.											

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde yaşanan ve finansal anlamda önemli etkileri olan 2001 krizi ile 2006 yılının ikinci yarısında ABD’de başlayan ve ülkemizde de 2008 yılında hissedilen 2008 krizinin Türk bankacılık sektörü karlılığına etkilerinin 2000-2010 dönemine ilişkin zaman serisi dikkate alınarak tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada analizlerden elde edilen bulgular neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Analizde kullanılan *Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler oranı* ile *Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar oranı* bağımsız değişkenlerinin ekonomik kriz dönemlerinde Türk bankacılık sektörünün karlılığı üzerinde, diğer bir ifadeyle Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler oranı ile Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler oranı arasında tespit edilen ters yönlü ilişkinin nedeni kullanılan kredilerin güçlü teminatlara bağlı olmaması, bankaların enflasyon ve kur değişimi gibi nedenlerle para bulma maliyetlerinin artması olabilir. Nitekim Tablo 4.9’da görüldüğü üzere, ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında toplam kredilerin %19,9’unun tahsilinde sorun yaşanmış ve bu kredi alacakları batık veya takipteki kredi durumuna gelmiştir. Bu denli yüksek olmamakla birlikte, 2006’da %0,3 ve 2007’de %0,4 seviyelerine kadar düşen takipteki krediler oranı 2008 krizi döneminde %0,7’ye, 2009’da ise %0,9’a yükselmiştir.

Değerlendirmelerde de belirtildiği gibi, kriz dönemlerinde bankaların Takipteki Krediler/Toplam Krediler ve Alacaklar oranı ile Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler oranı arasındaki ilişki beklentinin aksine doğru yönlü çıkmıştır. Gerçekten de normalde bankaların kullandıkları kredi toplamı içerisinde takipteki kredilerin oranının artmasının banka karlılığında azalışa neden olması beklenir. Fakat analiz sonucuna göre banka karlılığında %6,2931 oranında artış tespit edilmiştir.

2001 finansal krizi sonrası dönemde BDDK tarafından getirilen düzenlemeyle sektörde faaliyet gösteren bankaların faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik esasları çerçevesinde yürütmeleri, her bankanın uzmanlaşmış olduğu alandaki kredilerin, bankaya maliyetleri dikkate alınarak kullanılması istenmiştir. BDDK’nın bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmeye dönük bu tür düzenlemeleri neticesinde bankaların verdikleri krediler karşılığında aldıkları teminatların daha sağlam olması ve kredi portföylerini çeşitlendirerek riski dağıtmaları sayesinde 2001

krizinden sonra takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payının azaldığı söylenebilir. Nitekim Tablo 4.9'da görüldüğü üzere, özellikle 2002 yılından sonra kullanılan kredilerden takipteki kredi durumuna düşenlerin oranlarında kayda değer azalışlar olmuştur. Dolayısıyla 2008 yılındaki krizle takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı 2007'deki %0,4 seviyesinden %0,8 seviyesine yükselmiş olsa bile bu oran 2001 krizindeki oranla (%19,9) kıyaslandığında son derece düşüktür. Öte yandan, bilindiği üzere bir kredi alacağının tahsilinde sorun yaşanması halinde bankanın alacak tutarında zamana bağlı olarak artış meydana gelmektedir. Dolayısıyla takipteki kredilerin artması, tahsilatın bir şekilde yapılabilmesi halinde, aslında net faiz marjını da artırmaktadır. Bu durum da takipteki kredilerde meydana gelen artışa rağmen banka karlılığının yüksek çıkmasına neden olabilir. Bu değerlendirme Türk bankacılık sisteminin Amerika'da yaşanan mortgage krizinden iyi bir ders çıkarmalarının, yani krediler karşılığında güçlü teminatlar almış olmaları ile açıklanabilir.

Analiz kapsamında elde edilen sonuçlara genel olarak bakıldığında, enflasyon ve kur değişimi gibi ekonomik etkenlerin bankaların borçlanma maliyetlerinde meydana getirdiği artış nedeniyle net faiz gelirlerinde azalış olabileceği söylenebilir. Ancak yaşanan finansal krizlerden çıkarılan dersler ve yasal düzenlemelerin getirdiği tedbirler sayesinde bankaların kredibilitesi yüksek kişi ya da işletmelere kredi kullandırmaları ve yeterli teminat almaları ile Türk bankacılık sektörünün batık ve takipteki kredilerinin yıllar itibarıyla azaldığı, takipteki kredi tutarının kriz dönemlerinde artmasının ise teminatların güçlü olması ve alacak tutarının büyümesi sayesinde net faiz marjını artırdığı söylenebilir.

Bankacılık sektörü finansal sistemin en önemli unsurlarından biri olduğu için, bir ülkede bankacılık sektörünün sağlıklı işlemesini etkileyen faktörlerin varlığı o ülkenin ekonomik istikrarını ve büyümesini de etkileyebilmektedir. Bankacılık sektörünün en önemli gelir kaleminin net faiz geliri olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle net faiz gelirini etkileyen faktörleri güçlendirmek önem taşımaktadır.

Ayrıca yeni düzenlemelerle bankacılık sektörüne yönelik getirilen kurallar Basel-II ve Basel-III kriterleriyle uyumlu hale getirilerek bankacılık sisteminin daha sağlıklı hale getirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ackerman, Josef (2008). "The Subprime Crisis and its Consequences", *Journal of Financial Stability* 4, 329–337.
- Afşar, Muharrem (2011). "Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2, 143-173.
- Akçaoğlu, Emin (1997). *Financial Innovation in Turkish Banking*, Ankara: SPK Yayınları, 127
- Akdiş, Muhammet (2000). "Global finansal sistem ve finansal krizler ve Türkiye" İstanbul: Beta yayınevi
- Akgüç, Öztin (1975). "Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler", Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 71, Tisa Matbaası.
- Akgüç, Öztin (1989). "100 Soruda Türkiye'de Bankacılık", İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akman, Feryal Zehra (2006). *Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve Avrupa Birliği Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Konya.
- Aktan, Coşkun Can ve Şen Hüseyin (2001). "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri". *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 42, 1225-1230.
- Aktaş, Zeynep ve İşeri, Müge (2005). "İMKB'de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005 Dönemi)", 1-3, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/muge1.doc>, (25.09.2005).
- Alantar, Doğan (2008). "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerinde Bir Değerlendirme". *Maliye Finans Yazıları*, 81, 75-85.
- Alper, C.Emre & Öniş, Ziya (2001). "Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crises in Emerging Markets: The Turkish Experience in the Aftermath of Capital Account Liberalization" 14-20. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=288367 (Erişim Tarihi: 01.08.2011)
- Altıntaş, Halil (2004). "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri" *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 39-61.
- Apak, Sudi ve Aytaç, Ayhan (2010). *Küresel Krizler: Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*, İstanbul: Avcıol Basın Yayın.

- Arıcan, Erişah (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye*, İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Aslan, Alper ve Kula, Ferit (2010), “Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisi’nin Türkiye Ekonomisi İçin Testi”, *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.
- Asomedy, (2001). “Türkiye’de Bankacılık ve Finans Krizleri”, *Ankara sanayi Odası Aylık Yayın Organı*, Mart Sayısı, 39-57
<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/mart2001-ft.html> (Erişim Tarihi:10.10.2011).
- Atasoy, Hakan (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi Ve Karlılık Performanslarının Belirleyicileri*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık Ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ateş, Gürkan (2002). “Borç Yönetim Ofisi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Çalışma”, *Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, 1-38
<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20-%20Uzmanl%C4%B1k%20Tezleri/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20%C4%B0nceleme%20Dizisi/31%20-%20Bor%C3%A7%20Y%C3%B6netim%20Ofisi%20ve%20T%C3%BCrkiye%20Uygulamas%C4%B1%20%C3%9Czerine%20Bir%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma.pdf> (Erişim Tarihi: 26.10.2011)
- Avşar, Muharrem (2011). “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6, 143-171.
- Aysan, Ahmet, Faruk ve Ceyhan, şanlı, Pınar (2008). “What determines the banking sector performance in globalized financial markets? The case of Turkey”, *Physica A* 387, 1593–1602
- Babuşcu, şenol (2003). “Türk Bankacılık Sektöründe Beklentiler ve Gelişmeler”, *Halk Bankası Eğitim Daire Başkanlığı*, Ankara.
- Bahçeci, Sema (1997). *Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi*, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara.

- Bakan, Sumru (2003). "Türk Bankacılık Kesiminin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri". *VII. Ulusal Finans Sempozyumu Bildiriler, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Finans Sektörü ve Reel Sektör*, İstanbul: 515.
- Bakdur, Alper (2003). *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye için Öneri*. Uzmanlık Tezi, DPT, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, (2001). "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı".
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2011)
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2001). "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu",
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1518944B1759.pdf (Erişim Tarihi: 15.12.2011).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2002). "Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı: Gelişme Raporu"
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1522BSYYP_GR_Tem2002.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2011).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2003). "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VI)"
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1524BSYYP_Gelisme_042003.pdf (Erişim Tarihi: 16.09.2011).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2003). "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII"
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1525BSYYP_Gelisme_102003.pdf (Erişim Tarihi:23.10.2011).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, (2009). "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi: Çalışma Tebliği Gözden Geçirilmiş".
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/7378Krizden%20%C4%B0stikrara%20T%C3%BCrkiye%20Tacr%C3%BCbesi.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2011)
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, (2009). "Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler".
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Bankacilikta_Yapisal_Gelismeler/8280byg2009.pdf (Erişim Tarihi: 11.09.2011)

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, (2010). "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi: Çalışma Tebliği Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı". http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/8676krizden_istikraturkiyetecrubesi_3uncu_baski.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2012)
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2012). "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü". http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/10862tbs_genel_gorunum_mart2012.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2011).
- Bashir, Abdel-Hameed ve M. Hassan, M. Kabir (2000). "Determinants of profitability and rates of return margins in Islamic banks: Some evidence from the Middle East" *Grambling State University Mimeo*, 1-31
- Birdal, Murat (2009). "Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri", *Anadolu International Conference in Economics*, 17-19. http://econ.anadolu.edu.tr/fullpapers/Birdal_econanadolu2009.pdf (Erişim Tarihi: 10.07.2011).
- Bodla, B.S. Verma, Richa (2006), "Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis ," *Journal of Services Research*, 6, 2, 76-89
- Bora, Selçuk (2010). "Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri" *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2, 2, 1309-8020
- Bozkurt, Hilal (2007). *Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Ekin Yayınevi
- Bumin, Mete (2009). "Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008", *Maliye Finans Yazıları*, 84, 39-60
- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice (2001). "*Finansal Pazarlar: Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri*", İstanbul: Beta Yayınları.
- Celasun, Merih (2002). "2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve mali Bir Değerlendirme" (Ed.: Dikmen, Ahmet). *Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum*, Ankara: İmge Yayınları.
- Chantapong, Saovanee (2005), "Comperative Study of Domestic and Foreign Bank Performance in Thailand: The Regression Analysis", *Economic Change and Restructuring*, 38, 63-83
- Chowdhry, Bhagwan ve Goyal, Amit (2000). "Understanding the Financial Crisis in Asia", *Pacific-Basin Finance Journal*, 8, 135-152.

- Civcir, İrfan (2012). “Türkiye’de Kriz Sonrası Dönemde Kredi Çöküşü” Tartışma Metni 2012/12, Türkiye Ekonomi Kurumu, <http://www.tek.org.tr/index.php>
- Çağlar, Ünal (2003). “Döviz Kurları Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar”, *Melisa Matbaacılık*, İstanbul,
- Çağlayan, Ebru (2003). “Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezi’nde Mevsimsellik”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (1), 409-422.
- Çalışkan, Ömer Veysel (2003), "Uluslararası Finansal Krizler", *Ekonomik Yaklaşım*, 14, 44-46: 226
- Delice, Güven (2003). “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”.,*Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 20, 57-81
- Demir, Faruk, Karabıyık, Ayşegül, Ermişoğlu Emine ve Küçük, Ayhan (2008). ”ABD Mortgage Krizi”, *BDDK Çalışma Tebliği*,3, http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf (Erişim Tarihi:15.09.2011).
- Demirgüç-Kunt, A. ve Huizingha H. (2001), “Financial Structure of Bank Profitability”, *Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets and Development içinde*, Derleyenler Kunt, Aslı Demirgüç ve Ross Levine. Cambridge, MA: MIT Press, ss. 243-262.
- Denizer, Cevdet (1997).“The Effects Of Financial Liberalization And New Bank Entry On Market Structure And Competition İn Turkey”, *World Bank Working Paper No: 1839*.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). “Finansal Hizmetler (Mali Piyasalar, Finans Kurumları, Bankacılık, Sigortacılık)”, *Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı*. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3016/oik659.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2011).
- Doğan, Deniz (2005). *Türkiye’de Yaşanan 2001 Yılı Finansal Krizi ve Firmalar Üzerine Etkileri: İMKB’de Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- Dorukkaya, Şakir ve Yılmaz, Hakan (1999). “Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri) ”, *Yaklaşım Dergisi*, 75, 122-127.

- Duman, Koray (2002). "Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları", *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 38-50.
- Eğilmez, Mahfi (2009). *Küresel Finans Krizi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Enders Walter (1995). "Applied Econometric Time Series", *Iowa State University, John Wiley&Sons Inc.*, 239-240
- Engle, R.F. ve Granger, C.W.J. (1987). "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing", *Econometrica*, 55, 251-276.
- Erdoğan, Bülent (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Erdönmez, Ataman, Pelin (2001). "Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım", *Bankacılık Araştırma Grubu Çalışma Raporu*, 1-15
- Erdönmez, Ataman Pelin (2009). "Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", *Bankacılar Dergisi*, 68, 85-101.
- Ergi, Mustafa (2001). "Dünya' da ve Türkiye' de Krizin Anatomisi", *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Kasım-Aralık Süreli Yayın*, 7, 42, 946-955.
- Esen, Oğuz (2005) "Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü" *Siyasal Dergisi*, 1, 1.
- Granger, G.W.J. (Mayıs 1981). "Some Properties of Time Series Data and Their Use in Econometric Model Specification", *Journal of Econometrics*, 16, 121-130.
- Gujarati, Damodar N. (2006), "*Temel Ekonometri*, (Çev: Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen)", İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gülcan Yaprak, ve Diğerleri, (2001). "2000-2001 Ekonomik Programları ve Kriz: Bütçe, Bankacılık, Özelleştirme ve Kur Politikaları", *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Çalışma Metinleri Serisi No:01/01*,
- Güloğlu, Bülent ve Altunoğlu, Ender (2002). "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27, 1-29
- International Monetary Fund, (2000). "Emerging Market Financing, Quarterly Report on Development and Prospects", Washington, D.C.,II.

- <http://www.imf.org/external/Pubs/FT/emf/2001/021301.pdf> (Erişim Tarihi: 28.10.2011)
- International Monetary Fund (2002). “Eye of the Storm: New-Style Crises Prompt Rethink About Prevention and Resolution Measures” *Finance & Development*, 3 39, 4-7.
- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/eye.htm> (Erişim Tarihi : 10.07.2011).
- İnan, Emre Alpan (2002). “Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi”, *Bankacılar Dergisi*, 42, 57-74.
- Jeon, Yongil, Miller, M. Stephen (2004). “The Effect Of The Asian Financial Crises On The Performance Of Korean Nationwide Banks”. *Applied financial economic*, No:14(5), 351-360.
- Johansen, Soren (1988).” Statistical Anlaysis of Cointegrating Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Johansen, Soren (1991). “Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models”, *Econometrica*, 59, 1551-1580.
- Kalkan, Ayşe (2007). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Bursa.
- Kansu, Aydan (2006). *Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Karabıyık, Erdem .Lale (2004). *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Etkileri*, Bursa, Marmara Kitabevi
- Karacabey, Ali Argun (2004). "Düşen Enflasyon Ortamında Yaşamak", Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 53.
- Karacan, Ali İhsan (1997). *Bankacılık ve Kriz*, İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Karluk Rıdvan, Tonus, Özgür. ve Çatalbaş, Nazım. (1999). “Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye” *Marmara Üniversitesi Yayını*, 640, 1-13.
- Karluk, Rıdvan. (1999). *Türkiye Ekonomisi; Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul, Beta Yayınları.
- Kennedy, Peter (2006), “*Ekonometri Kılavuzu* (5. Baskı). (Çev: Muzaffer Sarımeşeli ve Şenay Açıkgöz)”, Ankara: Gazi Kitabevi

- Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2005). *Türkiye Ekonomisi. (18.b)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kibritçioğlu, Aykut (2001), "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, <http://129.3.20.41/eps/mac/papers/0401/0401008.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2011).
- Korkmaz Esfender ve Tan Arzu (2011) "Küresel Kriz, Türkiye'ye Etkileri Ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 111-135.
- Köne, Aylin Çiğdem (2003). "Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4, 233-246, <http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2003/Cilt4/Sayi2/M00098.pdf> Erişim Tarihi (26.12.2011).
- Küçükbüçakçı, Ramazan (2004). *Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Madalla, G. Soundaryarao (1992), "Introduction to Econometrics", New York: Macmillan Publishing Company.
- Meriç, Metin 2003. "Konsolide Bütçe Kaynak Yapısı Üzerine Etkisi", 18. Türkiye Maliye Sempozyumu, 13, Girne, KKTC.
- Öncü, Semra ve Aktaş Rabia (2007). "Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 247-266.
- Özbilen, Şevki (1998). "Asya Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri Neler Olabilir", *Finans Dünyası*, 106, 71-74
- Özcan, Zeynep Özge (2007). *Türkiye'de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, T.C Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Parasız, İlker (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2004). *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2011). *Türkiye'de ve Dünyada Bankacılık*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Poret, Pierre (1998). "Les Flux de Capitaux : Leçons d'Asie", *L'observateur de l'OCDE*, 214, 39-42.

- Sachs, Jeffrey (1998), "Alternative Approaches to Financial Crises in Emerging Markets", *Capital Flows and Financial Crises* (Ed.), Miles Kahler, Cornell University Pres, Ithaca New York, . 243-262
- Sağlam, Dündar. (1976). *Türkiye Ekonomisi, Yapısı ve Temel Sorunları*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Sarpkaya, Suna Simla (2009). *Finansal Krizler ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sevüktekin, Mustafa ve Nargeleşkenler, Mehmet (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahin, Hüseyin (2000). *Türkiye Ekonomisi, (Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu)*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şerbetli, Alp (2008), *Makroekonomik Göstergelerin Banka Karlılığı ve Sermaye/Aktif Getirisi Üzerindeki Etkisinin Yapay Sınır Ağları ile Test Edilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarı, Recep (2002), “*Ekonometri*”, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Taşkın, Dilvin (2011). *Türkiye’de Ticari Bankaların Performanslarını Etkileyen Faktörler*, İzmir: Ege Akademik Bakış Dergisi, 11, 289-298.
- Tülay, Burçak ve Erdönmez, Pelin (2001). “İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması”. *Türkiye Bankacılar Birliği Araştırma Raporu*, 1-20.
- Tregenna, Fiona (2009). “The Fat Years: The Structure and Profitability of the Us Banking Sector in the Pre-Crises Period”, *Cambridge Journal of Economics*, 33, 609-632
- Türkiye Bankalar Birliği (1992). *Bankalarımız 1992*, Ankara: TBB Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği (2001). *Bankacılık ve Araştırma Grubu Raporu: Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler “1999-2001”*, Ankara: Bankacılar Dergisi, 39, 75-91
<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/439.pdf>
- Türkiye Bankalar Birliği (2012). “*Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*”, Ankara: Bankacılar Dergisi, 280
<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/rekabetKitap.pdf>
(Erişim Tarihi: 17.04.2012).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2001), *Yıllık Rapor 2000*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/bolum_IV2000.pdf (Erişim Tarihi:14.12.2011).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2002) “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>, 20/06/2005 (Erişim Tarihi: 10.08.2011)

Uçar, Çetin (2009). *Basel II Kriterlerinin Türk Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Denetim Süreçlerine Etkileri ve Örnek Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Uyar, Seçil (2003). *Bankacılık Krizleri*, Ankara: Ziraat Matbaacılık.

Yay, Gülsün, Gürkan (2001). “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 42, 1234-1248.

Yentürk, Nurhan (2003). *Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi 1990 Sonrası Krizler*, İstanbul, İstanbul Bilgi Yayınları.

Yıldırım, Oğuz (2003). “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları“, *Dış Ticaret Dergisi*, 27, 116-144.

Ziadinova, Susana (2005). *Türkiye-Ukrayna Bankacılık Sistemler ve Karşılıklı Entegrasyon Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, T.C.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/580230042011bddkkitap.pdf 04/08/2011

http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/580230042011bddkkitap.pdf) sayfa 5 Nisan 2011

<http://www.tmsf.org.tr/tarihce.tr> erişim tarihi 12/11/2011

http://www.tmsf.org.tr/index.cfm?fuseaction=public.dsp_menu_content&menu_id=5- Erişim Tarihi: 21.09.2011)